

Центр східноєвропейських наукових студій
East European Scientific Studies Center
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
Ivan Kryp'iakevych Institute of Ukrainian Studies NAS of Ukraine
Південно-Східний науковий інститут у Перемишлі
South-Eastern Research Institute

ISSN 3041-1467 (Print)

ISSN 3041-1475 (Online)

AXIS EUROPAE
ВІСЬ ЄВРОПИ

ISSUE 1
ВИПУСК 1

Львів-Дрогобич, 2022

Lviv-Drohobych, 2022

УДК 94(4)(082)
B53

*Рекомендовано до друку
редакційною колегією збірника наукових праць “Вісь Європи”
(протокол від 19 грудня 2022 р. № 1)*

Рік заснування: 2022.

Періодичність: 2 рази на рік (червень, грудень).

Вісь Європи / [головний редактор Л. Лазурко]. Львів-Дрогобич: Півсвіт, 2022. Випуск 1. 64 с.

Збірник розрахований на науковців, викладачів історії, аспірантів, докторантів, студентів й усіх, хто цікавиться історичним минулим.

Редакційна колегія не обов'язково поділяє позицію, висловлену авторами у статтях, та не несе відповідальності за достовірність наведених даних і посилань.

Головний редактор: Лідія Лазурко – д.іст.н., проф.

Співредактори: Микола Галів – д.пед.н., проф.

Василь Гльницький – д.іст.н., проф.

Редакційна колегія:

Віктор Вернер – д.габ., проф. (Польща); **Василь Гулай** – д.і.н., проф. (Україна);
Володимир Качмар – д.і.н., проф. (Україна); **Ірина Кривошея** – д.і.н., проф. (Україна);
Костянтин Курилишин – к.і.н., проф. (Україна); **Олег Малярчук** – д.і.н., проф. (Україна);
Володимир Наконечний – к.і.н., проф. (Україна); **Олег Разиграєв** – д.і.н., проф. (Україна,
Польща); **Ігор Соляр** – д.і.н., проф. (Україна); **Володимир Старка** – д.і.н., проф. (Україна);
Станіслав Стемпень – д.габ., проф. (Польща).

Збірник індексується в міжнародних базах даних: Google Scholar;

DOI: 10.69550/3041-1475.1

Статті збірника прирівнюються до публікацій у виданнях України, які включені до міжнародних науково-метричних баз відповідно до вимог наказу МОН України від 17 жовтня 2012 р. № 1112 (зі змінами, внесеними наказом МОН України від 03.12.2012 р. № 1380).

Збірник зареєстровано Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення у реєстрі суб'єктів у сфері друкованих медіа (рішення №1020 від 28.03.2024 р.)

Усі електронні версії статей збірника оприлюднюються на офіційній сторінці видання
<https://ae.eessc.org.ua/index>

Засновник: Центр східноєвропейських наукових студій.

Видавець: Півсвіт.

Адреса редакції: Центр східноєвропейських наукових студій, вул. І. Тобілевича, 9, м. Львів, 79000.

тел.: +380673735535, e-mail: mykolahaliv79@gmail.com, eessc.org@gmail.com

© Центр східноєвропейських наукових студій, 2022
© Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2022
© Південно-Східний науковий інститут у Перемишлі, 2022
© Автори статей, 2022

UDC 94(4)(082)

B53

*Recommended for publication
by the Editorial Board of the Axis Europae
(protocol dd. 28.12.2022 № 1)*

Year of establishment: 2022.

Frequency: 2 times a year (June, December).

Axis Europae / [chief editor Lidiya Lazurko]. Lviv-Drohobych: Posvit, 2022. Issue 1. 64 p.

This collection is meant for scholars, history lecturers, postgraduates, doctorants, students and all the readership interested in historical past.

Editorial board do not necessarily reflect the position expressed by the authors of articles, and are not responsible for the accuracy of the data and references.

Chief editor: Lidiya Lazurko, Doctor of History, Professor

Co-editors: Mykola Haliv, Doctor of Pedagogy, Professor

Vasyl Ilnytskyi, Doctor of History, Professor

Editorial Board:

Wiktor Werner, Doctor of History, Professor (Poland); **Vasyl Hulai**, Doctor of Political Sciences, PhD (History), Professor (Ukraine); **Volodymyr Kachmar**, Doctor of History, Professor (Ukraine); **Iryna Kryvosheia**, Doctor of Historical Sciences, Professor (Ukraine); **Kostiantyn Kurylyshyn**, PhD (History), (Ukraine); **Oleh Maliarchuk**, Doctor of History, Professor (Ukraine); **Volodymyr Nakonechnyi**, PhD (History), Associate Professor (Ukraine); **Oleh Razyhrayev**, Doctor of History, Professor (Ukraine, Poland); **Ihor Soliar**, Doctor of History, Professor (Ukraine); **Volodymyr Starka**, Doctor of History, Professor (Ukraine); **Stanisław Stępień**, Doctor of History, Professor (Poland).

The collection is indexed in the international databases: Google Scholar;

DOI: 10.69550/3041-1475.1

The articles are equaled to publications in Ukrainian journals entered in international scientometric databases in accordance with the MES of Ukraine order dd. 17 november 2012 p. No. 1112 (amended by the MES of Ukraine order dd. 03.12.2012 No. 1380).

The collection was registered by the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting in the register of subjects in the field of print media (decision No. 1020, dd. 28.03.2024).

All electronic versions of articles in the collection are available on the official website edition

<https://ae.eessc.org.ua/index>

Founder: East European Scientific Studies Center

Publisher: Posvit.

Office address: East European Scientific Studies Center,

9, I. Tobilevych Street, Lviv, Ukraine, 79000.

tel.: +380673735535, e-mail: mykolahaliv79@gmail.com, eessc.org@gmail.com

© East European Scientific Studies Center, 2022

© Ivan Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies NAS of Ukraine, 2022

© South-Eastern Research Institute, 2022

© Copyright by the contributors, 2022

ЗМІСТ

Микола ГАЛІВ

ІСТОРИЧНА ТОПОНІМІЯ І ТОПОГРАФІЯ СЕЛА ЛІТИНЯ
(XV – початок XIX ст.) 6

Лідія ЛАЗУРКО, Орест ЩЕРБАН

СТУДІЇ НАД АГРАРНОЮ ІСТОРІЄЮ ПОЛЬЩІ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЧАСОПИСУ “KWARTALNIK HISTORYCZNY”
КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX ст.) 17

Віталій ТЕЛЬВАК, Вікторія ТЕЛЬВАК

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ У КОЛІ СКАНДИНАВСЬКИХ СЛАВІСТІВ:
СПІВПРАЦЯ ТА РЕЦЕПЦІЯ 27

Богдан ЯНИШИН

НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ:
ВІЗІЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО 38

Роман КОРСАК, Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ

ТОРГІВЛЯ ТА ГОТЕЛЬНО-ТУРИСТИЧНА ГАЛУЗЬ ЧЕХІЇ
У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ
УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКОЇ СПІВПРАЦІ (2000–2019 рр.) 49

CONTENTS

Mykola HALIV

HISTORICAL TOPONYMY AND TOPOGRAPHY OF THE VILLAGE OF
LITYNIA (15th – early 19th centuries) 6

Lidiia LAZURKO, Orest SHCHERBAN

STUDIES ON THE AGRARIAN HISTORY OF POLAND
(BASED ON THE MATERIALS OF THE MAGAZINE
“KWARTALNIK HISTORYCZNY” OF THE END OF THE 19th –
BEGINNING OF THE 20th CENTURY) 17

Vitalii TELVAK, Viktoria TELVAK

MYKHAILO HRUSHEVSKY IN THE CIRCLE OF SCANDINAVIAN
SLAVICISTS: COOPERATION AND RECEPTION 27

Bohdan YANYSHYN

THE NATIONAL QUESTION DURING THE FIRST WORLD WAR:
VISION OF MYKHAILO HRUSHEVSKY 38

Roman KORSAK, Vasyl ILNYTSKYI

TRADE AND HOTEL AND TOURISM INDUSTRY OF THE CZECH
REPUBLIC IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION:
OPPORTUNITIES FOR UKRAINIAN-CZECH COOPERATION
(2000–2019)..... 49

УДК 94(477.83-22):528.425:81'373.21
DOI: 10.69550/3041-1467.1.303927

Микола ГАЛІВ

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (halivm@yahoo.com)

ORCID: 0000-0001-7068-3124

ResearcherID: F-3855-2018

Scopus ID: 57212151942

Mykola HALIV

PhD hab. (Education), Professor, Department of Ukraine's History and Law, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (halivm@yahoo.com)

Бібліографічний опис статті: Галів, М. (2022). Історична топонімія і топографія села Літиня (XV – початок XIX ст.). *Axis Europae*, 1, 6–16. doi: 10.69550/3041-1467.1.303927

Bibliographic Description of the Article: Haliv, M. (2022). Istorychna toponimiia i topohrafiia sela Litynia (XV – pochatok XIX st.) [Historical toponymy and topography of the village of Litynia (15th – early 19th centuries)]. *Axis Europae*, 1, 6–16. doi: 10.69550/3041-1467.1.303927 [in Ukrainian].

**ІСТОРИЧНА ТОПОНІМІЯ І ТОПОГРАФІЯ СЕЛА ЛІТИНЯ
(XV – початок XIX ст.)**

Анотація. Мета статті – представити результати дослідження історичної топографії та топонімії села Літиня на Дрогобищині. Дослідження спирається на високристання рукописних та опублікованих джерел XV – початку XIX ст. **Методологія дослідження** спирається на принципи науковості, методи: системності, загальнонаукові (аналіз, синтез) та спеціально-історичні (історико-типологічний, історико-системний, історико-порівняльний), а також критики історичних джерел. **Наукова новизна** полягає у тому, що вперше в історичній науці проаналізовано історичну топографію та топонімію села Літиня Дрогобицького району Львівської області. **Висновки.** Отже, в історичній та лінгвістичній літературі існує три основні версії походження назви села Літиня: 1) від слів “літо”, “літувати”; 2) від кореня “лут” – болото (болотиста місцевість); 3) від антропоніма Літ (Літа). Перевагу все ж надаємо першій і не лише через її історичну першість, але й тому, що вона спирається на народні перекази, котрі власне й лягли в основу твердження відомого краєзнавця другої половини XIX ст. Людвіка Дзедичького. Село Літиня постало на березі річки Трудниця, яка була життєво важливою для господарського й побутового функціонування поселення. Топографічні особливості Літині та її околиць протягом століть зазнали певних змін. Вже у XVI ст. зникло поселення Сілечка, що, ймовірно,

розташовувалося у місцині Середній Горб, можливо, з'явився зародок присілка Груд. До XVIII ст. були вирубані хащі і ліси, що оточували Літиню з півночі і півдня. Топоніміка ж Літини, звісно, потребує більш ретельного ономастичного дослідження, проте вона здебільшого пов'язана з особливостями місцевих ландшафту, ґрунтів і полів, їх використанням селянами.

Ключові слова: топонімія, топографія, ойконімія, історичне краєзнавство, Літиня, Дрогобиччина, історичні джерела.

HISTORICAL TOPONYMY AND TOPOGRAPHY OF THE VILLAGE OF LITYNIA (15th – early 19th centuries)

Abstract. The purpose of the article is to present the results of research into the historical topography and toponymy of the village of Litynia in Drohobych county. The study is based on the compilation of manuscript and published sources of the XV – early XIX centuries. **The research methodology** is based on the principles of scientificity, systematicity, general scientific (analysis, synthesis) and special-historical (historical-typological, historical-systemic, historical-comparative) methods, as well as methods of criticism of historical sources. **The scientific novelty** is that for the first time in historical science, the historical topography and toponymy of the village of Litynia (Drohobych district, Lviv oblast), has been analyzed. **Conclusions.** So, in the historical and linguistic literature, there are three main versions of the origin of the name of the village of Litynia: 1) from the words “lito” (summer), “lituvaty” (spend the summer); 2) from the root “lut” – swamp (swampy area); 3) from the anthroponym Lit (Lita). Nevertheless, we give preference to the first and not only because of its historical primacy, but also because it is based on folk tales, which actually formed the basis of the statement of a well-known local historian of the second half of the 19th century Ludwik Dziedzicki. The village of Litynia appeared on the banks of the Trudnytsia River, which was vital for the economic and domestic functioning of the settlement. The topographical features of Litynia and its surroundings have undergone certain changes over the centuries. Already in the 16th century the settlement of Silechka, which was probably located in the town of Sredniy Horb, disappeared, the germ of the village of Grud may have appeared. Until the XVIII century the thickets and forests surrounding Litynia from the north and south were cut down. The toponymy of Litynia, of course, needs a more thorough onomastic study, but it is mostly connected with the peculiarities of the local landscape, soils and fields, and their use by the peasants.

Key words: toponymy, topography, oikonymy, historical local history, Litynia, Drohobych county, historical sources.

Постановка проблеми. Письмові історичні джерела, які стосуються тих чи тих аспектів життя певного локусу, часто містять топонімічні факти, тісно пов'язані з топографією, а також соціальною, господарською, духовною культурою мешканців. Тому дослідження минулого кожного поселення – села чи міста – неможливе без з'ясування топографічних та локально-номінаційних особливостей. Не є винятком й минуле села Літиня на Дрогобиччині, реконструкція історії якого потребує уважного ставлення до місцевої топографії та топонімії.

Огляд історіографії. Топонімію Дрогобиччини різною мірою аналізували Михайло Худаш та Марія Демчук (Худаш & Демчук, 1991; Худаш, 2006), Владислав Макарський (Makarski, 1999), Віра Котович (Котович, 2009; Котович, 2012) та

низка інших дослідників. Бібліографія історії села Літиня представлена передусім довідковими статтями Людвіка Дзедицького (Lu. Dz., 1884), Івана Сковчиляса та Юрія Середяка (Сковчиляс & Середяк, 1973), а також укладачів україно- та російськомовних видань “Історії міст і сіл Української РСР. Львівська область” (Історія міст і сіл, 1968, с. 319; История городов и сел, 1978, с. 297) та книги-альбому “Дрогобиччина: свідки епох” (Пастух, Сов’як, & Шимко, 2012, сс. 250–253). Низку праць зі історії села опублікував Микола Галів (Галів, 2009; Галів, 2012; Галів, 2013а; Галів, 2013b; Галів, 2014; Галів, 2015). Деякі аспекти історичної топографії та топонімії села Літиня висвітлені у статті цього ж автора (Галів, 2017). Нові джерельні матеріали дають змогу більш глибоко розкрити зазначену проблему.

Відзначимо, що під час дослідження використано певні теоретичні та методологічні орієнтири, окреслені у працях Грігоре Надріса (Nandriš, 1958), Ен Макдугал (McDougall, 1991), Керол Хоуг (Hough, 2004), Петера Тонемана (Thonemann, 2015), Йошуа Неша (Nash, 2015), Миколи Галіва та Василя Ільницького (Haliv & Ilnytskyi, 2021).

Мета статті – представити результати дослідження історичної топографії та топонімії села Літиня на Дрогобиччині. Дослідження спирається на використання рукописних та опублікованих джерел XV – початку XIX ст.

Виклад основного матеріалу. Найменування села Літиня, як вказував наприкінці XIX ст. краєзнавець Л. Дзедицький, походить від іменника “літо” та дієслова “літувати”, й пояснюється, тим, що на луках поблизу Трудниці, де пізніше постала Літиня, селяни з навколишніх сіл (Грушова (зараз – Грушів), Вороблевичі, Тинів) улітку випасали худобу (Lu. Dz., 1884, s. 354). За переказами, саме пастухи, які літували з чередами корів на цих теренах, започаткували поселення Літиня приблизно у XIII ст. (Історія міст і сіл, 1968, с. 319). До речі, від слів “літо” та “літувати” походить назва й іншого села сучасної Дрогобиччини – Летня. За переказами, її засновано у першій половині XIII ст. жителями села Мединичі, які на літній час вивозили на місце, де тепер Летня, вулики бджіл (Історія міст і сіл, 1968, с. 318–319).

Інша легендарна традиція пов’язує виникнення села з воєнно-політичними подіями того ж таки XIII ст., зокрема монгольською воєнною експансією. Колишній мешканець с. Мединичі правник Ю. Середяк, писав, що Літиню засновано жителями навколишніх сіл, передусім Грушової, які, рятуючись від татарських нападів, утікали у болотисту місцевість поблизу річки Трудниця (Сковчиляс, Середяк, 1973, с. 293–294). Зазначимо, що згадки про втечі селян із Грушової і Літині на болота під час татарських нападів фіксуються у документах 1634 р. (ЦДІАУЛ. Ф. 9. Оп. 1. Спр. 386. Арк. 985). Проте стосувалися вони кримчаків першої половини XVI ст., а на той час село Літиня вже існувало декілька століть. Тож, ймовірно, зафіксована Ю. Середяком народна історична пам’ять про втечі селян у болотисту місцину біля ріки Трудниця стосується не нападів монголо-татар XIII ст., а значно пізнішого часу, а відтак некоректно пояснювати виникнення Літині потребою для селян з Грушової та інших сіл сховатися від монгольських вершників.

У статті-довідці про Літиню Ю. Середяк згадав про “болотисту місцевість”, на якій згодом постала Літиня. Зауважимо, що болотисті терени в селі чи поблизу нього неодноразово фіксуються історичними документами. Так, в одній із суплік літинської громади до короля від 13 липня 1744 р., з-поміж іншого вказувалося, що літинці “на водах мешкають” (AGAD, Zespoł: Arhiwum Kameralne, sygn. 71, k. 107). До слова, болотиста місцина згадується і в контексті першої писемної фіксації села Грушів

(Грушова) в акті надання німецького права місту Дрогобич 1422 р. У ньому йдеться, що село Грушів було локоване (перед 1402 роком) дрогобицьким війтом Миколаєм Рішем “у дубровах і лісах на багнах” (“...villam in mericis et nemoribus ac paludibus Gruschow...”) (Sułkowska-Kurasiowa, Kuras, 1975, s. 97). У цьому контексті не можна залишати поза увагою думку сучасного польського дослідника В. Макарського. Спираючись на один з варіантів латиномовного запису назви села – “*Luthnya*” (1466), вчений виводить її від польського і українського кореня “*lut*” – болота, нечистоти (Makarski, 1999, s. 146), а трансформацію “*lu* – *li*” пояснює характерним для різних слов’янських мов явищем репартиції голосних.

Дрогобицька дослідниця В. Котович, беручи до уваги один із записів назви села – *Lithyna* (1499), припускає, що первісною назвою поселення було *Літина*. З огляду на це вона конструює можливість відображення в назві села власної особової назви засновника чи власника – *Ліма* (Літина – садиба, осада, оселя Літа чи Літи). При цьому зазначає, що антропонім *Ліма* є слов’янською автохтонною відапелятивною власною особовою назвою (Котович, 2012, с. 44).

Тож маємо три основні версії походження назви села Літиня: 1) від слів “літо”, “літувати”; 2) від кореня “лут” – болото (болотиста місцевість); 3) від антропоніма Літа. Перевагу все ж надаємо першій і не лише через її історичну першість, але й тому, що вона спирається на народні перекази, котрі власне й лягли в основу тези Л. Дзєдицького. Не відкидаємо, проте, й інші версії.

Характеризуючи топографічні особливості села Літиня, відзначимо, що воно, як і більшість сіл Дрогобиччини, постало на березі річки, наявність якої у давні часи була життєво важливою для господарського й побутового функціонування поселення. Звивиста Трудниця, течія якої починалася у трикутнику сіл Брониця, Котованя та Лужок Долішній і прямувала із заходу на схід, стала віссю формування кількох поселень: Брониці, Добрівлян, Ролева, Бояр та Літині (Atlas historyczny, 1899, s. 3). Остання розташувалася на лівому березі Трудниці за 4 км від її впадіння до Тисьмениці.

Болотиста місцевість, в якій постала Літиня, була всіяна річковими заплавами та ставками, які у давнину розкинулися обабіч Трудниці і з’єднували її з Бистрицею та Тисьменицею. Відомо, що громадське пасовисько Толока, що міститься на північ від Літині, у Середньовіччі та Ранньомодерні часи вкривали струмки, джерела, маленькі річечки. На одній із таких річечок, що сполучала Бистрицю і Трудницю, у XVIII ст. було зведено млин (AGAD, zespol: Metryka Koronna, Księgi Sądu Referendarskiego, sygn. 26, k. 161–161v; sygn. 28, k. 124v–125). Згідно з картографічним планом північної частини Літині від 1811 р., річка під назвою Старе Млиницько тягнулася від Бистриці, перетинала тинівську, грушовську і літинську частини пасовиська Загатне й впадала у Трудницю на схід від Літині (ЦДІАУЛ. Ф. 146. Оп. 64. Спр. 2816. Арк. 15). До кінця XVIII ст. ця місцевість (Толока і Загатне) були вкриті дикорослими деревами і кущами – хащами, де навколишні громади, передовсім літинська, рубали дрова для опалення власних помешкань і приготування їжі. Про ці хащі згадано, зокрема, в постанові королівського референдарського суду у Варшаві від 4 вересня 1750 р. (AGAD, zespol: Metryka Koronna, Księgi Sądu Referendarskiego, sygn. 25, k. 304v).

На наявність рясних лісових розсаджень біля Літині ще у XVI ст. вказує латиномовний акт обміну маєтками між шляхтичем Климентом Літинським і королем Сигізмундом II Августом (1554). Згідно з ним, Літиню прилучили до коронних маєтків Дрогобицького староства начебто через її ліси, котрі були придатними для королівських жуп (AGAD, zespol: Metryka Koronna, sygn. 86, k. 115–115v).

На південний захід від Літині, з боку Ролева та Бояр, також розкинулися болотисто-торф'яні луки, вкриті невеликими водоймами і хащами. Про наявність там лісочків, де селяни рубали дрова і збирали хмиз, свідчать, наприклад, акти Перемишльського гродського суду 1723 р., згідно з якими мешканці Літині подали позов на власників села Бояри (ЦДІАУЛ. Ф. 13. Оп. 1. Спр. 519. Арк. 1319–1320). Поступово хащі витяли, а місцевість використовували як сіножаті і пасовиська. Вже 1766 р. власники Бояр у протестації, складеній у Перемишльському гроді, зазначали, що літинці “в кожному році витинають ліси [належні] до добр дідичних Бояр шляхецьких”. Ці ліси разом з луками межують з орними полями села Літиня, що дало можливість літинським селянам витяти їх упень, “поки лісів на тих болотах не стало” (ЦДІАУЛ. Ф. 13. Оп. 1. Спр. 625. Арк. 188–190; Ф. 856. Оп. 1. Спр. 380. Арк. 2). Під час багатих на дощі років луки і хащі між Трудницею і Тисьменицею, між Літинєю і Ролевам перетворювалися на суцільні заплави. У тій же ж протестації згадувалося про неможливість дістатися до лук через “великі болота і багна” (ЦДІАУЛ. Ф. 13. Оп. 1. Спр. 625. Арк. 188–190; Ф. 856. Оп. 1. Спр. 380. Арк. 2). Поблизу Літині, за 3–4 км на північний схід, сформувався присілок Груд Літинський (зараз – с. Городківка). Його витоків можна дошукатися у XVI ст. Як повідомляє люстрація Перемишльської землі 1570 р., два господарі біля Літині незадовго перед тим “викопали” (освоїли) нові поля, так звані “грєнді” (grzendi) (AGAD, zespoł: Metyyka Koronna, Lustracje dz. XVIII, sygn. 46, k. 302; Жерела, 1903, с. 253). Проте до другої половини XVIII ст. жодних джерельних згадок про присілок Груд немає.

Щоправда у складеному в 1899–1904 рр. польським істориком А. Яблоновським “Атласі Речі Посполитої XVI–XVII ст.” біля Літині позначено поселення Груді (Atlas historyczny, 1899, s. 3). Не можна, однак, вважати цю вказівку достовірною. На цій же карті є і німецькі колонії Кьонігсау, Угардсберг, Йозефсберг, які постали наприкінці XVIII – на початку XIX ст. А. Яблоновський просто спробував на сучасній йому карті визначити лінії воеводств, повітів і староств кінця XVI – початку XVII ст.

Літиню і Груд оточували освоєні селянами поля, що використовувалися як луки, сіножаті, пасовиська, рілля. Найбільшими з них були луки і пасовиська Толока, Загатне і Болото на півночі, рілля Згорбка, Копань, Середній Горб і Помярки на північному заході, рілля Завороти, Могили (Замогили), Солтиський Лан на заході, луки Головсько і Предсеб’я на південному заході, рілля і луки Загрудом і лука Закоłodне на північному сході, рілля Шнури, Прийма, Болоня і Грудець, а також луки Замлиння на сході, рілля і луки Заріччя, луки Пастівник на південному сході, луки На Замлинню на півдні. Ці топоніми фіксуються найбільш повно в Йосифінській метриці села Літиня 1787 р., а також у “польових ескізах” Літині за 1853 р. (ЦДІАУЛ. Ф. 19. Оп. XIV. Спр. 206; Ф. 186. Оп. 1. Спр. 4933).

Назви полів за етимологією можна поділити на декілька груп: 1) назви, що походять від ландшафтних апелятивів – Болото, Згорбка і Середній Горб (це єдиний оронім з усієї топонімічної номенклатури Літині); 2) назви, що відображають підсічне господарювання – Копань (викопані, оброблені ґрунти після очищення від лісу і чагарників (Удовенко, 2012, с. 48)), 3) назви, що вказують на належність поля представникам певної соціальної групи – Солтиський Лан; 4) назви, що вказують якість і особливості ґрунтів – Грудець, Болоня; 5) назви, що пояснюють використання поля селянами – Пастівник, Толока (громадське пасовисько); 6) назви, в яких закладено давні одиниці та особливості виміру – Шнури, вже згадуваний Солтиський Лан, Помярки (“примірки”, які після виміру ґрунтів не увійшли до жодного лану);

7) прийменникові конструкції, що вказують на наявність поблизу поля того чи того об'єкта – Загруді (за поселенням Груд), Замлиння (за млином), Заріччя (за рікою), Замогили (за могилами), Завороти (за воротами), Загатне (за гаттю – осушена у результаті побудови гаті площа) та ін.

До слова, слов'янське слово “болонь”, “болоня”, “оболонь” – доволі поширене в топонімії українських поселень. Воно досить давнє – зафіксоване ще в руських літописах під 1150 і 1161 рр. (Літопис Руський, 1989, с. 233, 281). Згадується воно і в “Слові о полку Ігоревім” (кінець XII – початок XIII ст.) у розповіді про дивний сон київського князя Святослава (“у Пліснська на болони”) (Слово о плъку Ігоревѣ, 1967, с. 69). 27 жовтня 1405 р. король Владислав II Ягайло надав Болонь над Дністром містові Галич (AGZ, 1872, s. 155–158). “Болонню” називали низинні луки біля річки, вигін, околицю біля поселення, площу між валами тощо (Словник української мови, 1958, с. 21).

Літиня як поселення складається з кількох частин: Кінець, Підріка, Загородки, Кут, Мельники, Ставищі, Широкий вигін тощо. Етимологія цих мікротопонімів передовсім пов'язана із місцерозташуванням позначуваних ними топографічних локусів: Кінець – західна (кінцева) частина села, Підріка – місцина біля ріки Трудниця, Ставищі – крайня східна ділянка Літині із кількома ставками і т. п.

Доцільно зауважити, що до XVIII ст. більшість із названих частин села у джерелах не згадується. Лише двоє з них відомі із джерел XVIII ст. – Мельники та Загородки (Загороди). Мельники постали у першій половині цього ж століття у результаті освоєння літинськими мельниками ґрунту Грудець й перенесення млина на береги Трудниці. Саме на Грудці вони побудували собі житла та господарські споруди (ЦДІАУ у Львові. Ф. 13. Оп. 1. Спр. 562. Арк. 2909, 2914). Про так звані Загороди вперше дізнаємося з супілки літинської громади до Комісії Скарбової від 5 лютого 1740 р., де зазначено, що королівський комісар Й. Блум, ревізуючи у попередньому році село через конфлікт громади з мельниками, побував на Загородах, що належали до посесії корчмаря (AGAD, zespól: Arhiwum Kameralne, sygn. 42, k. 183–184). Номінація “Мельники”, отже, соціонімічна й походить від назви мікрогрупи сільського населення. Найменування ж “Загороди”, очевидно, пов'язане з апелятивом “за городами” або певною загородженою ділянкою, хоча можна також припускати її соціонімічність – від мікрогрупи загородників, обійстя яких, можливо, розміщувалися саме в цій частині села.

У контексті характеристики топографії Літині, викликає зацікавлення легенда про перенесення села Літиня з ґрунту Середній Горб на 1–2 км східніше. За переказами, які й досі побутують серед мешканців села, саме у місцині Середній Горб початково існувала Літиня, однак через татарські напади, поселення було перенесено на лівий берег Трудниці, тобто туди, де воно зараз розташовується. Таку версію ще й обґрунтовують “джерельними доказами” (а насправді переказами про ці докази) – начебто час від часу сільські господарі виорюють на Середньому Горбі якісь “черепки”.

Зауважимо, що зазначена легенда відома ще й в іншому варіанті, відповідно до якого село Літиня витворилося від поселення під назвою Зіллячко чи Зілочко, котре, власне, й розміщувалося на Середньому Горбі. Вважаємо, що ця легендарна традиція має певні підстави, на які проливають світло історичні джерела. Відомо, що Літиня до середини XVI ст. належала шляхтичам Літинським, які, зрештою, змушені були погодитися на обмін своїх маєтностей з королем Сигізмундом II Августом. За рішенням Люблінського сейму від 2 квітня 1554 р. Климент Літинський та його сини передавали королеві свої маєтки – села Літиня, Седлища і Тинів (AGAD, zespól: Metryka Koronna,

sygn. 86, k. 115–117). Відзначимо, що це перші писемні згадки про Седлище і Тинів, які, очевидно, виокремилися з Літині лише в першій половині XVI ст. При цьому наголосимо, що в поборовому реєстрі Перемишльської землі за 1530 р. вони ще не згадуються.

Особливу увагу викликає так зване Седлище, яке в люстрації 1564 р. занотоване як Селище – Sieliscze (Жерела, 1900, с. 293), а в поборовому реєстрі 1589 р. узагалі не згадується. На 1592 р. серед сіл, які були передані до Самбірської економії, поряд з Літинією названо й “пусту” (спустошену, покинуту) Сілечку (Litynia et Siłeczka pusta) (AGAD, zespol: Metryka Koronna, sygn. 137, k. 313v). Очевидно, це й було Селище чи Седлище, про яке згадується у документах середини XVI ст., але вже наприкінці століття воно було спустошене (не виключено, що це сталося внаслідок татарського нападу 1589 р.).

Задля локалізації Седлища-Селища-Сілечка[и], доцільно звернути увагу на вказівку в акті обміну маєтностями між Климентом Літинським і королем Сигізмундом II Августом, відповідно до якої Седлище засноване посередині Літині (AGAD, zespol: Metryka Koronna, sygn. 86, k. 116v). Припускаємо, що Седлище було закладено Літинськими не посередині власне Літині, а посеред маєтків Літинських – між селами Літиня і Тинів, тобто власне в місцині Середній Горб. Проіснувало воно недовго (приблизно 40–50 років), залишивши по собі матеріальні артефакти-“черепки”, що подекуди й досі віднаходять на Середньому Горбі, та легенду про перенесення Літині й переказ щодо села Зілечко-Зіллячко. При цьому підкреслимо очевидний перегук топонімів Седлище-Селище-Сілечка(о)-Зілечко-Зіллячко. Легенду ж про перенесення села можна пояснити й історичною пам’яттю про можливе переселення мешканців Седлища до Літині після татарського спустошення 1589 р.

Висновки. Отже, в історичній та лінгвістичній літературі існує три основні версії походження назви села Літиня: 1) від слів “літо”, “літувати”; 2) від кореня “лут” – болото (болотиста місцевість); 3) від антропоніма Літа. Перевагу все ж надаємо першій і не лише через її історичну першість, але й тому, що вона спирається на народні перекази, котрі власне й лягли в основу твердження Л. Дзедичького. Топографічні особливості Літині та її околиць протягом століть зазнали певних змін. Вже у XVI ст. зникло поселення Сілечка, що, ймовірно, розташовувалося в місцині Середній Горб, можливо, з’явився зародок присілка Груд. До XVIII ст. були вирубані хащі і ліси, котрі оточували Літиню з півночі і півдня. Топоніміка ж Літині, звісно, потребує більш ретельного ономастичного дослідження, проте вона здебільшого пов’язана з особливостями місцевих ландшафту, ґрунтів і полів, їх використанням селянами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Галів, М. (2009). До питання першої писемної згадки про село Літиня. *Дрогобицький краєзнавчий збірник, XIII*, 45–52.

Галів, М. (2012). Соціальний спектр королівських сіл Самбірського Підгір’я у XV – XVIII ст. (на прикладі села Літиня). *Краєзнавство, 2* (79), 47–59.

Галів, М. (2013а). Правова (майнова) та адміністративна належність села Літиня на Дрогобищині у XV–XVIII ст. *Актуальні питання гуманітарних наук, 4*, 12–20.

Галів, М. (2013b). Громадські та персональні борги в селі Літиня Самбірської економії (XVIII ст.). *Український історичний збірник, 16*, 68–80.

Галів, М. (2014). Корчмарство в селі Літиня на Дрогобищині (XVI–XVIII ст.). *Дрогобицький краєзнавчий збірник, XVII*, 114–125.

Галів, М. (2015). Судова справа літинянських “солтисів alias мельників” (1737 – 1744 роки). *Записки Наукового Товариства імені Шевченка, ССCLXVIII: Праці комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін*, 311–339.

Галів, М. (2017). Історична топонімія і топографія села Літиня на Дрогобиччині. *Літопис Бойківщини*, 1/92(103), 54–61.

Жерела. (1900). *Жерела до історії України-Руси. Т. III: Люстрації земель Холмської, Белзької і Львівської 1564-5 р.* Львів.

Жерела. (1903). *Жерела до історії України-Руси. Т. VII: Люстрація королівщин в руських землях корони з р. 1570.* Львів: Накл. НТШ.

История городов и сел. (1978). *История городов и сел Украинской ССР. Львовская область.* Киев: Ин-т истории АН УССР.

Історія міст і сіл. (1968). *Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область.* Київ: Гол. ред. УРЕ.

Котович, В. В. (2009). Заселення Дрогобиччини за даними ойконімії. *Studia slovakistica*, 10, 244–251.

Котович, В. (2012). *Походження назв населених пунктів Дрогобиччини (наукові версії).* Дрогобич: Посвіт.

Літопис Руський. (1989). *Літопис Руський / за Іпатським списком переклав Л. Махновець.* Київ: “Дніпро”.

Пастух, Р., Сов'як, П., Шимко, І. (2012). *Дрогобиччина: свідки епох.* Енциклопедична книга-альбом. Кн. 1. Дрогобич: Коло.

Скочиляс, І., Середяк, Ю. (1973). Літиня і Груд Літинський. *Дрогобиччина – земля Івана Франка*, (т. 1, сс. 293–294). Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто.

Словник української мови. (1958). *Словник української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко: в 4-х т. Т. 3.* Київ: Вид-во Академії наук УРСР.

Слово о пльку Ігоревѣ. (1961). *Слово о пльку Ігоревѣ та його поетичні переклади і переспіви / Видання підготував Л. Махновець.* Київ: Наукова думка.

Удовенко, Л. О. (2012). Лексико-семантичні та структурно-словотвірні особливості топонімії Львівщини (на матеріалі Топонімів села Конів Старосамбірського району Львівської області). *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, Серія: Філологія*, 994 (64), 45–49.

Худаш, М., Демчук, М. (1991). *Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімії утворення).* Київ.

Худаш, М. (2006). *Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (відапелятивні утворення).* Львів.

Центральний державний історичний архів України у Львові (ЦДАЛ).

AGZ. (1872). *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej z archiwum tak zwanego bernardynskiego we Lwowie.* Т. III. Lwów.

Arhiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD).

Atlas historyczny. (1899). *Atlas historyczny Rzeczypospolitej Polskiej wydany z zasilkiem Akademii Umiejętności w Krakowie. Epoka przelomu z wieku XVI-go na XVII-sty. Dział II-gi: “Ziemie Ruskie” Rzeczypospolitej.* Warszawa – Wiedeń.

Haliv, M., & Pnytskyi, V. (2021). The methods of internal criticism of written sources in the works of ukrainian historians: on the example of scientific narratives on the history of education (1840s – 1930s). *Annales Universitatis apulensis. Series Historica*, 1 (25), 281–297. DOI: <https://doi.org/10.29302/auash.2021.25.1.14>

- Hough, C.** (2004). The (Non?)-Survival of Romano-British Toponymy. *Neuphilologische Mitteilungen*, 105(1), 25–32. URL: <http://www.jstor.org/stable/43346325>
- Lu, Dz. (Ludwik Dziedzicki).** (1884). Litynia. *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* / Wyd. pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, (t. V, pp. 354–355). Warszawa: Nakł. W. Walewskiego.
- Makarski, W.** (1999). *Nazwy miejscowości dawnej ziemi Przemyskiej*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- McDougall, E. A.** (1991). The Quest for “Tarra”: Toponymy and Geography in Exploring History. *History in Africa*, 18, 271–289. DOI: <https://doi.org/10.2307/3172066>
- Nandriş, G.** (1958). Notes on East European Toponymy and Some Reminiscences of Petar Skok. *The Slavonic and East European Review*, 36(87), 496–501. URL: <http://www.jstor.org/stable/4204966>
- Nash, J.** (2015). Placenames and Ecolinguistics: Some Considerations for Toponymists. *AAA: Arbeiten Aus Anglistik Und Amerikanistik*, 40(1/2), 99–103. URL: <http://www.jstor.org/stable/24722041>
- Sułkowska-Kurasiowa, I., Kuras, S. (Ed.).** (1975). *Zbiór dokumentów Małopolskich*. Cz. VII. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk : Zakład narodowy imienia Ossolińskich, Wyd-wo PAN.
- Thonemann, P.** (2015). Heroic Onomastics in Roman Anatolia. *Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte*, 64(3), 357–385. URL: <http://www.jstor.org/stable/24433681>

REFERENCES

- Haliv, M.** (2009). Do pytania pershoi pysemnoi zghadky pro selo Litynia [To the question of the first written mention of the village of Litynia]. *Drohobytskyi kraieznavchyi zbirnyk – Drohobytsky local history collection*, XIII, 45–52. [in Ukrainian].
- Haliv, M.** (2012). Sotsialnyi spektr korolivskykh sil Sambirskoho Pidhiria u XV–XVIII st. (na prykladi sela Litynia) [Social spectrum of the royal villages of the Sambir Highlands in the 15th – 18th centuries (on the example of the village of Litynia)]. *Kraieznavstvo – Local History*, 2 (79), 47–59. [in Ukrainian].
- Haliv, M.** (2013a). Pravova (mainova) ta administratyvna nalezhnist sela Litynia na Drohobychchyni u XV–XVIII st. [Legal (property) and administrative ownership of the village of Litynia in Drohobych region in the 15th – 18th centuries]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues of humanitarian sciences*, 4, 12–20. [in Ukrainian].
- Haliv, M.** (2013b). Hromadski ta personalni borhy v seli Litynia Sambirskoi ekonomii (XVIII st.) [Public and personal debts in the village of Litynia of the Sambir economy (XVIII century)]. *Ukrainskyi istorychnyi zbirnyk – Ukrainian historical collection*, 16, 68–80. [in Ukrainian].
- Haliv, M.** (2014). Korchmarstvo v seli Litynia na Drohobychchyni (XVI–XVIII st.) [Innkeeping in the village of Litynia in Drohobych region (XVI–XVIII centuries)]. *Drohobytskyi kraieznavchyi zbirnyk – Drohobytsky local history collection*, XVII, 114–125. [in Ukrainian].
- Haliv, M.** (2015). Sudova sprava litynianskykh “soltysiv alias melnykiv” (1737–1744 roky) [The court case of the Litynia’s “soltys alias millers” (1737–1744 years)]. *Zapysky Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka, CCLXVIII: Pratsi komisii spetsialnykh (dopomizhnykh) istorychnykh dysyplin – Notes of the Shevchenko Scientific Society, CCLXVIII: Proceedings of the commission of special (auxiliary) historical disciplines*, 311–339. [in Ukrainian].

Haliv, M. (2017). Istorychna toponimiia i topohrafiia sela Litynia na Drohobychchyni [Historical toponymy and topography of the village of Litynia in Drohobych county]. *Litopys Boikivshchyny – Chronicle of Boyky region, 1/92(103)*, 54–61. [in Ukrainian].

Zherela. (1900). *Zherela do istoriyi Ukrainy-Rusy. T. III: Liustratsyi zemel Kholm, Belzki i Lvivskoi 1564–5 r.* [Sources for the history of Ukraine-Russia. T. III: Lustrations of the Kholm, Belzka and Lviv lands in 1564–5]. Lviv. [in Ukrainian].

Zherela. (1903). *Zherela do istorii Ukrainy-Rusy. T. VII: Liustratsyia korolivshchyn v ruskykh zemliakh korony z r. 1570* [Sources for the history of Ukraine-Rus'. Vol. VII: Lustration of the royal estates in the Rus' lands of the Crown since 1570]. Lviv: Nakl. NTSh. [in Ukrainian].

Istoriya gorodov i sel. (1978). *Istoriya gorodov y sel Ukrainskoi SSR. Lvovskaia oblast* [History of cities and villages of the Ukrainian SSR. Lviv oblast]. Kiev: In-t istoriy AN USSR. [in Russian].

Istoriia mist i sil. (1968). *Istoriia mist i sil Ukrainskoi RSR. Lvivska oblast* [History of cities and villages of the Ukrainian SSR. Lviv oblast]. Kyiv: Hol. red. URE. [in Ukrainian].

Kotovych, V. V. (2009). Zaseleння Drohobychchyny za danymy oikonimii [Settlement of Drohobych county according to oikonymy data]. *Studia slovakistica, 10*, 244–251. [in Ukrainian].

Kotovych, V. (2012). *Pokhodzhennia nazv naselenykh punktiv Drohobychchyny (naukovi versii)* [The origin of the names of settlements in Drohobych county (scientific versions)]. Drohobych: Posvit. [in Ukrainian].

Litopys Ruskyi. (1989). *Litopys Ruskyi [Rus' Annals] / Za Ipatskym spyskom pereklav L. Makhnovets.* Kyiv: “Dnipro”. [in Ukrainian].

Pastukh, R., Soviak, P., & Shymko, I. (2012). *Drohobychchyna: svidky epokh. Entsyklopedychna knyha-albom* [Drohobych county: witnesses of eras. Encyclopedic book-album]. Kn. 1. Drohobych: Kolo. [in Ukrainian].

Skochyliak, I., & Serediak, Yu. (1973). Litynia i Hrud Litynskyi [Litynia i Hrud Litynskyi]. *Drohobychchyna – zemlia Ivana Franka – Drohobychchyna – the land of Ivan Franko*, (t. 1, ss. 293–294). Niu-York – Paryzh – Sydnei – Toronto. [in Ukrainian].

Slovyk ukrainskoi movy. (1958). *Slovyk ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language] / Upor. z dod. vlas. materialu B. Hrinchenko: v 4-kh t. T. 3. Kyiv: Vyd-vo Akademii nauk URSS. [in Ukrainian].

Slovo o plku Igoreve. (1961). *Slovo o plku Igoreve ta yoho poetychni perekłady i perespivy* [Slovo o polku Igoreve (A word about the Igor's regiment) and his poetic translations and re-singsings] / Vydannia pidhotuvav L. Makhnovets. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].

Udoenko, L. O. (2012). Leksyko-semantychni ta strukturno-slovotvorni osoblyvosti toponimii Lvivshchyny (na materialy Toponimiv sela Koniv Starosambirskoho raionu Lvivskoi oblasti) [Lexical-semantic and structural-word-forming features of the toponymy of the Lviv region (on the material of Toponyms of Koniv village, Starosambir district, Lviv region)]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V.N. Karazina, seriia: Filolohiia – Bulletin of V. N. Karazina Kharkiv National University, series: Philology, 994 (64)*, 45–49. [in Ukrainian].

Khudash, M., & Demchuk, M. (1991). *Pokhodzhennia ukrainskykh karpatskykh i prykarpatykykh nazv naselenykh punktiv (vidantroponimni utvorennia)* [The origin of Ukrainian Carpathian and Precarpathian names of settlements (vidantroponymic formations)]. Kyiv. [in Ukrainian].

Khudash, M. (2006). *Ukrainski karpatski i prykarpatski nazvy naselenykh punktiv (vidapeliatyvni utvorennia)* [Ukrainian Carpathian and Carpathian names of settlements (appellative formations)]. Lviv. [in Ukrainian].

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Lvovi – TsDIAL [Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv].

AGZ. (1872). *Akta grodskie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowe* [Town and land records from the times of the Commonwealth from the so-called Bernardine archive in Lviv]. T. III. Lwów. [in Polish].

Arhiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie – AGAD [Central Archives of Historical Records in Warsaw].

Atlas historyczny. (1899). *Atlas historyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Epoka przelomu z wieku XVI-go na XVII-sty. Dział II-gi: “Ziemie Ruskie” Rzeczypospolitej* [Historical Atlas of the Commonwealth. The era of the turn from the 16th to the 17th century. Section II: “Rus’ Lands” of the Commonwealth]. Warszawa–Wiedeń. [in Polish].

Haliv, M. & Ilnytskyi, V. (2021). The methods of internal criticism of written sources in the works of ukrainian historians: on the example of scientific narratives on the history of education (1840s – 1930s). *Annales Universitatis apulensis. Series Historica, 1* (25), 281–297. DOI: <https://doi.org/10.29302/auash.2021.25.1.14> [in English].

Hough, C. (2004). The (Non?)-Survival of Romano-British Toponymy. *Neuphilologische Mitteilungen, 105*(1), 25–32. URL: <http://www.jstor.org/stable/43346325> [in English].

Lu. Dz. (Ludwik Dziedzicki). (1884). Litynia [Litynia]. *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich – Geographical Dictionary of the Kingdom of Poland and other Slavic countries* / Wyd. pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, (t. V, pp. 354–355). Warszawa: Nakł. W. Walewskiego. [in Polish].

Makarski, W. (1999). *Nazwy miejscowości dawnej ziemi Przemyskiej* [Place names of the former Przemyśl land]. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL. [in Polish].

McDougall, E. A. (1991). The Quest for “Tarra”: Toponymy and Geography in Exploring History. *History in Africa, 18*, 271–289. DOI: <https://doi.org/10.2307/3172066> [in English].

Nandriş, G. (1958). Notes on East European Toponymy and Some Reminiscences of Petar Skok. *The Slavonic and East European Review, 36*(87), 496–501. URL: <http://www.jstor.org/stable/4204966> [in English].

Nash, J. (2015). Placenames and Ecolinguistics: Some Considerations for Toponymists. *AAA: Arbeiten Aus Anglistik Und Amerikanistik, 40*(1/2), 99–103. URL: <http://www.jstor.org/stable/24722041> [in English].

Sułkowska-Kurasiowa, I., & Kuras, S. (Ed.). (1975). *Zbiór dokumentów Małopolskich* [Collection of Małopolska documents]. Cz. VII. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład narodowy imienia Ossolińskich, Wyd-wo PAN. [in Polish].

Thonemann, P. (2015). Heroic Onomastics in Roman Anatolia. *Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte, 64*(3), 357–385. URL: <http://www.jstor.org/stable/24433681> [in English].

*Стаття надійшла до редакції 3 січня 2022 р.
Стаття рекомендована до публікації 19.12.2022.*

УДК 930:050(438)]”195/19”:33(091)(438)

DOI 10.69550/3041-1467.1.303935

Лідія ЛАЗУРКО

доктор історичних наук, професор кафедри історії України, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (lazurkol@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-9748-9249

Researcher ID: D-4089-2019

Ореста ЩЕРБАН

кандидат економічних наук, доцент, Інститут підприємництва та перспективних технологій Національного університету “Львівська політехніка”, вул. Горбачеського, 18, м. Львів, 79008, Україна (mppjavir@ukr.net)

ORCID: 0000-0001-5422-4032

Researcher ID: R-4722-2017

Lidiia LAZURKO

PhD hab. (History), Professor of History of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Street, Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (lazurkol@gmail.com)

Oresta SHCHERBAN

PhD (Economics), Senior Lecturer, Institute of Entrepreneurship and Promising Technologies, National University “Lviv Polytechnic”, 18 Gorbachevsky Street, Lviv, postal code 79008, Ukraine (mppjavir@ukr.net)

Бібліографічний опис статті: Лазурко, Л. & Щербан, Т. (2022). Студії над аграрною історією Польщі (за матеріалами часопису “Kwartalnik Historyczny” кінця XIX – початку XX ст.). *Axis Europae*, 1, 17–26. doi: 10.69550/3041-1467.1.303935

Bibliographic Description of the Article: Lazurko, L., Shcherban, O. (2022). Studii nad ahrarnoiu istoriieiu Polshchi (za materialamy chasopysu “Kwartalnik Historyczny” kintsia XIX – pochatku XX st.) [Studies on the agrarian history of Poland (based on the materials of the journal “Kwartalnik Historyczny” of the end of the 19th – beginning of the 20th century)]. *Axis Europae*, 1, 17–26. doi: 10.69550/3041-1467.1.303935

**СТУДІЇ НАД АГРАРНОЮ ІСТОРІЄЮ ПОЛЬЩІ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЧАСОПИСУ “KWARTALNIK HISTORYCZNY”
КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.)**

Анотація. Метадослідження – розкриття як на сторінках часопису “Kwartalnik Historyczny” відобразився процес становлення та розвитку студій з аграрної історії Польщі у загальному контексті історико-економічних досліджень – нового для тогочасної польської історіографії дослідницького напрямку. **Методологія**

дослідження ґрунтується на принципах історизму, системності, науковості, верифікації, авторської об'єктивності, поміркованого нарративного конструктивізму, а також на використанні загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціально-історичних (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-системний) методів. **Наукова новизна** полягає у тому, що вперше в історіографії здійснено спробу реконструювати відображення на сторінках часопису “Kwartalnik Historyczny” (1887–1918) процесу становлення та розвитку досліджень над аграрною історією Польщі. **Висновки.** Вивчення публікацій часопису “Kwartalnik Historyczny” показує як еволюціонувала історико-економічна проблематика у дослідженнях зламу XIX–XX ст. На прикладі аграрної історії ми можемо бачити, що наприкінці XIX ст. економічна проблематика поступалася питанням політичної історії, фактично перебуваючи на марґінесі дослідницьких зацікавлень. Але уже на початку наступного століття історико-економічна проблематика стає предметом спеціального вивчення. Відзначимо також, що історія економіки у Польщі тривалий час була тісно пов'язана з рефлексією над минулим польського суспільства та державного устрою. Розмежування проблематики в багатьох пунктах було просто неможливим, оскільки державний устрій зумовлював соціально-економічні стосунки, з іншого боку, імпульси перемін у царині права та адміністрування були залежні від суспільства. Історики, що спеціалізувалися у цих галузях, змушені були у зв'язку з цим зосереджуватися на всіх цих питаннях. Це тягло за собою потребу розширення погляду на певні проблеми та переходу на вищий рівень – від позитивістських мікрографічних досліджень до узагальнювальних, синтетичних опрацювань, що, своєю чергою, зумовлювало модернізацію чинних моделей історичного пізнання та виводило історичну науку на інший рівень осягнення минулого.

Ключові слова: польська історіографія, історична преса, “Kwartalnik Historyczny”, історична економіка, аграрна історія.

**STUDIES ON THE AGRARIAN HISTORY OF POLAND
(BASED ON THE MATERIALS OF THE MAGAZINE
“KWARTALNIK HISTORYCZNY”
OF THE END OF THE 19th – BEGINNING OF THE 20th CENTURY)**

Abstract. *The purpose of the research* is to reveal how the process of formation and development of Polish agrarian history studies was reflected in the pages of the journal “Kwartalnik Historyczny” in the general context of historical and economic research – a new research direction for Polish historiography at that time. **The research methodology** is based on the principles of historicism, systematicity, scientificity, verification, authorial objectivity, moderate narrative constructivism, as well as the use of general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special-historical (historical-genetic, historical-typological, historical-systemic) methods. **The scientific novelty** is that, for the first time in historiography, an attempt was made to reconstruct the process of formation and development of research on the agrarian history of Poland on the pages of the journal “Kwartalnik Historyczny” (1887–1918). **Conclusions.** The study of the publications of the journal “Kwartalnik Historyczny” shows that the history of the Polish economy has long been closely connected with the reflection on the past of Polish society and the state system. Demarcation of issues in many points was simply impossible, since the state system conditioned socio-economic relations, on the other hand, the impulses of changes in the field of law and administration

were dependent on society. Historians specializing in these fields had to take all these factors into account. This entailed the need to expand the view of the problems of the past and move to another level of research - from positivist micrographic studies to generalizing, synthetic studies, which, in turn, led to the modernization of existing models of historical knowledge and brought historical science to a higher, more generalizing level of understanding the past.

Keywords: Polish historiography, historical press, “Kwartalnik Historyczny”, historical economy, agrarian history.

Постановка проблеми. Наприкінці XIX ст. на сторінках львівського універсально-історичного часопису “Kwartalnik Historyczny” починають з’являтися епізодичні дослідження з ще не виділеної в окрему галузь історії економіки Польщі. А вже на поч. XX ст., коли почали з’являтися самостійні дослідження з цієї дисципліни, розпочався новий етап у її становленні, пов’язаний з діяльністю Ф. Буяка (Львів), Я. Рутковського та К. Тименицького (Познань), Р. Гродецького (Краків) та ін.

Аналіз досліджень. В історіографії не бракує узагальнюючих досліджень про становлення та функціонування польської історії економіки та особливе місце у цьому процесі науковців Львова (Inglot, 1937, s. 377–411). Зокрема значний інтерес викликали питання функціонування історико-економічних шкіл (наприклад школи Францішека Буяка) та окремих дослідників, що відзначилися у цій сфері (Адама Шеланговського, Яна Рутковського та ін.) (Maternicki, 2009, s. 404–417; Morawski, 2011, s. 15–26; Topolski, 1986). Маємо також в історіографії й узагальнювальні праці з історії становлення і розвитку досліджень з польської економіки, зокрема у контексті діяльності Львівського університету (Kula, 1963; Kowalski, 2016), а також спеціальні розвідки про бачення окремими дослідниками (наприклад Ф. Буяком) проблем аграрного розвитку Польщі (Kowalczyk, 2016) та України (Kornovenko & Pasichna, 2021). Поодинокими залишаються спеціальні студії, присвячені відображенню становлення історії економіки як науки на шпальтах львівських наукових історичних видань (Lazurko & Shcherban, 2020). Особливий інтерес викликає науково-інформаційна діяльність часопису “Kwartalnik Historyczny”, що видавався у Львові з 1887 до 1939 р. та став своєрідним віддзеркаленням розвитку тодішньої польської історичної науки.

Мета дослідження – показати, як на сторінках часопису “Kwartalnik Historyczny” відобразився процес становлення та розвитку студій з аграрної історії Польщі у загальному контексті історико-економічних досліджень – нового для тогочасної польської історіографії дослідницького напрямку.

Виклад матеріалу. Кінець XIX ст. – час коли “Kwartalnik Historyczny” переживає етап свого становлення – збігається з появою перших розвідок з історії польської економіки. У цей час ще немає спеціалістів цієї галузі, дисципліна ще не є предметом систематичного університетського навчання, а окрема інформація влітається у курси з політичної історії чи історії права та культури. Про цей період С. Інглот писав: “Це час, коли історики права, політики і культури цікавляться деякими аспектами історії суспільства та економіки” (Inglot, 1937, s. 377–378). Відтак питання історії економіки фігурують в окремих дослідженнях львівських дослідників-позитивістів Л. Фінкеля, О. Бальцера, Ф. Папее, А. Прохаски, найбільшим здобутком яких вважається не стільки їхня власна пізнавальна діяльність, як фахова підготовка кадрів. Вони стали тими “атлантами, на чиїх плечах наступне покоління сягатиме по плоди таких нових історичних дисциплін, як історія економіки, права, культури тощо” (Inglot, 1937, s. 378).

А вже на поч. ХХ ст. з'явилися перші систематичні та цілеспрямовані студії з історії економіки, що було пов'язано зі зміною дослідницької парадигми та виходом на авансцену представників другого покоління польських науковців: неоромантичного і модерністського спрямування. Зазначимо, що назагал спеціальні історико-економічні дослідження початку ХХ ст. були царинною молодих науковців. Розвиток досліджень з історії економіки та сільського господарства, представлених на сторінках часопису, пов'язаний з діяльністю, Ф. Буяка, С. Грабського, Я. Рутковського, Р. Гродецького, К. Тименецького. Їхні зацікавлення поширювалися і на історію середньовіччя та ранньомодерного часу, і на нову епоху, охоплюючи як соціальні, так і економічні питання. Окрім того, вони відзначалися важливими методичними рішеннями й оригінальністю суджень.

Зіркою першої величини тут, безумовно, був Францішек Буяк – один з головних творців історії польської економіки, той, хто занурився у саму суть історичної синтези з теоретичного погляду. Огляди перших досліджень Ф. Буяка потрапляли на шпальти “Kwartalnika Historycznego” ще на початку ХХ ст. коли він працював у Кракові і робив перші кроки у вивченні історії економіки. А розквіт його діяльності припав на міжвоєнний період і пов'язаний з діяльністю у Львівському університеті. Саме там і тоді йому вдалося створити власну школу історії економіки та вийти на міжнародний рівень представлення власних студій, що вилилося у співпрацю з представниками найавторитетнішої на той час історичної школи – французької школи Анналів – Марком Блоком та Люсьєном Февром.

А от до 1918 р. знаковими для історії економіки у Львові були, безумовно, А. Шеланговський та Я. Рутковський, що вирізнялися власним баченням цієї дисципліни. Для А. Шеланговського історія економіки розкривалася в глобальних питаннях міжнародної політики, що впливали на господарське життя певного краю. А для Я. Рутковського це була передовсім історія міжлюдських взаємин, зумовлених економічним життям, що забезпечувало потреби людини. Її головним завданням він вбачав не опис економічного устрою окремих епох, а з'ясування історії економічних явищ (Kolbuszewska, 2005, s. 194).

Зі Львовом була пов'язана на поч. ХХ ст. й діяльність С. Грабського та Р. Гродецького. Якщо теоретичні побудови першого фактично знаменували собою появу ще не оформленого історико-економічного напрямку, то уже за якийсь десяток років другий представив науковій спільноті конкретні досягнення у вивченні історії економіки, а його праці демонстрували високий дослідницький рівень.

Звертаючись до матеріалів часопису “Kwartalnik Historyczny”, можемо побачити, як формувалася та еволюціонувала історико-економічна тематика, поволи завойовуючи собі симпатиків та перетворюючись на самостійну історичну дисципліну. Окремі сюжети, які можемо віднести до аграрної історії Польщі, піднімалися дослідниками у контексті проблеми залюднення земель давньої держави та подальшої її колонізаційної експансії. І одним зі знакових досліджень цієї теми стала “Ревізія теорії про первинне осадництво в Польщі” О. Бальцера (Balzer, 1898, s. 21–64). У цій праці О. Бальцер, львів'янин, один із найавторитетніших польських істориків права, полемізував з Ф. П'єкосинським з приводу його теорії родового заселення польських земель. Ф. П'єкосинський обстоював теорією про експансивне походження шляхти (він, зокрема, був автором так званої рунічної теорії походження гербових зображень, які виводив зі скандинавських рун) на підтвердження якої подавав ґрунтовний аналіз впливу зовнішніх чинників на постання держави та творення польського

суспільства (Piekosiński, 1890, s. 674–730). Натомість О. Бальцер уважав, що ця теорія не мала підтвердження в джерельних матеріалах і був прихильником поглядів, згідно з якими давня польська держава розвивалася шляхом еволюції стосунків місцевих племен без втручання чужинців (Balzer, 1898, s. 21–64). Не останнє місце в аргументації О. Бальцера займали проблеми правового та економічного розвитку в давні часи.

В історіографії вважається, що 40-сторінкова “Ревізія теорії про первинну колонізацію Польщі” О. Бальцера була переломною в розвитку теорії походження польського народу та держави. Окрім того, ця, відносно невелика за обсягом стаття сприяла зростанню зацікавлення питанням первинної колонізації польських земель. Названа конструкція набула широкого визнання в польській історичній науці. А, як слушно згодом зауважив Я. Адамус – історик права та один з перших дослідників творчості О. Бальцера: “Ця теорія й так би розвивалася, але невідомо, чи хтось так би її аргументував” (Adamus, 1958, s. 203).

Жваво цікавилися автори часопису також темою колонізації українських земель, оскільки Towarzystwo Historyczne та його видавничий проєкт – часопис “Kwartalnik Historyczny”, відзначалися особливою увагою до історії земель Червоної Русі. У 1893 р. А. Яблоновський, чий науковий інтерес також поширювався на історію Руського воєводства Речі Посполитої, опублікував дослідження під назвою “Колонізація України в часи останніх Ягеллонів” (Jablonowski, 1893, s. 50–65). По суті, це був розлогий полемічний огляд другого тому “Активів про заселення південно-західної Росії” (1890), підготовлених М. Владімірським-Будановим. А. Яблоновський полемізував з автором з приводу деяких аспектів колонізації України в литовські часи (з кін. XV ст. і до Люблінської унії). Оскільки видання супроводжувалося об’ємною передмовою, у якій російський історик подав своє бачення процесу залюднення цих теренів, полеміка вийшла доволі конкретною.

У зазначених студія кінця XIX ст. економічна проблематика поступалася питанням політичної історії, перебуваючи, фактично, на маргінесі дослідницьких зацікавлень. Але уже на початку наступного століття ми бачимо появу праць “про колонізацію”, наріжним каменем яких були історико-економічні питання. Таким знаковим дослідженням з історичної економіки стали “Студії над заселенням Малопольщі” Ф. Буяка (1905). У 1907 р. А. Віньяж опублікував в часописі огляд цієї праці, що виходила за окреслені в темі межі, оскільки містила “універсальну соціологічну програму аграрних досліджень” (Winiarz, 1907, s. 466–471). Це дослідження стало підставою габілітації Ф. Буяка з історичної економіки – першого в історії польської науки захисту з цієї дисципліни, що відбувся у 1905 р. (Pisulińska, 2020, s. 364). Ф. Буяк вперше у польській науці подав теоретичне обґрунтування нової історичної дисципліни, доводячи, що історію розвитку народу, яка сягає всіх проявів його життя, “неможливо зрозуміти без повного охоплення його економічного розвитку, який, чим більш відчутний і зрозумілий сам по собі, полегшує розуміння духовних та політичних явищ” (Bujał, 1963, s. 498).

У цій праці Ф. Буяк також доводив виголошену колись С. Смолькою тезу про те, що рільництво мало основне значення для розвитку середньовічної Польщі. На протигагу К. Шайносі, Т. Войцеховському та М. Бобжинському Ф. Буяк стверджував, що Давня Польща не була “краєм пущ і боліт”, а залюдненою державою з розвинутою матеріальною культурою, зокрема рільничою. Він полемізував й з німецькими істориками, які приписували німецьким колоністам заслугу поширення в Польщі таких цивілізаційних технічних винаходів, як, наприклад, плуг. Ф. Буяк аргументовано

доводив, що плуг в Польщі був поширений, так само як рало та соха, значно швидше. Велике значення він надавав випалюванню як способу господарювання в лісистих місцевостях. Також автор представив процес творення території села і формування його меж. У цій роботі він використав методи дослідження, характерні для медієвістики та здійснив поворот до творення синтетичної історії (Kolbuszewska, 2005, s. 189). Ця праця Ф. Буяка стала здобутком тодішньої польської історіографії. Було це, як вважає Є. Матерніцький, “наслідком фахового опанування професією історика і обережністю у висновках” (Maternicki, 1982, s. 133–134).

Відзначимо також, що одним з дослідників історії економічної думки в Польщі, чії праці вплинули на активізацію розвитку цього напрямку, був С. Грабський. Його праці, фактично, знаменували появу цієї наукової дисципліни. На сторінках часопису надібуємо рецепцію його досліджень, присвячених загальним питанням розвитку історії польської економічної думки (Gargas, 1902). Так, у огляді роботи С. Грабського, присвяченій історії економічних досліджень Польщі XVIII–XIX ст., акцентувалося на питаннях методологічного характеру. Зокрема, рецензент відзначав, що С. Грабський звертав увагу на відмінності завдань економіста й історика: “Що для економіста є явищем, те для історика – закономірність. І навпаки, що для історика є фактом, те для економіста є лише специфічним проявом в особливих соціально-економічних умовах. Історик досліджує літературу як витвір цілісності соціальних стосунків, а економіст звертається до теорії заради методичних вказівок” (Gargas, 1902, s. 635). Однак не з усіма його твердженнями оглядач погоджувався. Так, викликали неоднозначне сприйняття погляди С. Грабського на національні особливості історико-економічної науки, врахування яких він уважав ключовими у провадженні такого типу досліджень.

А вже у наступному десятилітті на сторінках часопису спостерігаємо появу цілком конкретних, реалізованих за усіма тодішніми дослідницькими правилами роботи з історії економіки та дискусії навколо них. У “Kwartalniku Historycznym” протягом 1912–1913 рр. публікувалося дослідження Р. Гродецького “Требніцька княжа волость на тлі організації княжих маєтків Польщі у XII ст.” (Grodecki, 1912). Ця праця постала результатом його навчання на семінарі в Ягелонському університеті під керівництвом Станіслава Кжижановського. Ця праця стала підставою для захисту Р. Гродецьким докторського ступеня, проте сам захист відбувся допіру у 1918 р. після закінчення війни.

Увазі читачів було представлено розвиток княжого требніцького маєтку. У цьому, взірцевому з багатьох поглядів, дослідженні автор ретельно і вдумливо обговорював організацію внутрішнього устрою цього маєтку, включаючи й соціальну структуру. Доводив, що виробництво, яке здійснювалося в ньому в княжі часи, забезпечувало власні потреби і частково реалізовувалося на ринку. В часи, коли маєток став монастирем, тривав розвиток фільваркової системи, основною складовою якої було рільництво. Назагал публікацію цього дослідження на сторінках часопису можна розглядати визнанням науковою спільнотою такого типу праць.

У наступні роки ім’я Р. Гродецького також з’являлося у виданні. Так на сторінках часопису “Kwartalnik Historyczny” було опубліковано полемічне за своїм характером дослідження “Студії над історією економіки XII ст.” (Grodecki, 1915). Фактично це були рефлексії Р. Гродецького з приводу роботи К. Тименєцького, дослідження якого, у парі зі студіями самого рецензента, знаменували появу систематичних і методичних досліджень економічних підвалів Польщі XII ст.

Сучасні історіографи генезу такого типу праць виводять ще з досліджень К. Потканського та Ф. Буяка, оскільки обоє виявили сильний вплив на як на Р. Гродецького, так і на К. Тименецького (Maternicki, 1982, s. 138). А суттєвим новаторством молодих вчених було те, що вони, під впливом методологічних новацій західноєвропейських дослідників історії, почали застосовувати у своїх працях здобутки етнографії та соціології. Отже, у згадуваній праці К. Тименецький, віддаючи данину позитивізму, багато уваги присвятив питанням автентичності давніх документів, зокрема королівських привілеїв. А далі переходив до конкретного аналізу особливостей колонізації теренів Давньої Польщі: характеру земель, густоти населення, соціальних та економічних стосунків, тощо.

Р. Гродецький високо оцінював це дослідження, вважаючи його дуже важливим для з'ясування особливостей економічної історії XII ст. У ньому піднімалося багато актуальних проблем, й воно ґрунтувалося на нових дослідницьких методах вивчення колонізації. Відзначав рецензент і слабкі сторони роботи, пов'язані не тільки з, на його думку, недостатнім опрацюванням джерельних матеріалів, а й з довільною їх інтерпретацією (Grodecki, 1915, s. 293).

До питань аграрної історії більш пізнього періоду звертався Я. Рутковський. Як підкреслювала Й. Кольбушевська: “Я. Рутковський був піонером у реалізації на ґрунті історії економіки теоретичної моделі. Демонструючи неабияку ерудицію та методологічну культуру, з деякою зверхністю ставився до фактографічних даних, які для нього були не самоціллю, а лише вихідним пунктом” (Kolbuszewska, 2005, s. 196).

На сторінках часопису бачимо розвідку Я. Рутковського “Перебудова села у Польщі після воєн XVII ст.” (Rutkowski, 1916). Апелюючи до потреби використання у такого типу дослідженнях статистичних методів, бачимо, як сам автор застосовує їх при дослідженні королівських люстрацій XVII ст. Це привело його до висновків, що відбудова сільського господарства після військових спустошень у XVII ст. поєднувалася з перебудовою структури села: відбувалося збільшення фільваркового ареалу, обмежувалися селянські наділи, а у фільварках зростала роль найманої праці. Ще одним новаторством Я. Рутковського стало врахування у дослідженні ролі такого зовнішнього фактора, що мав безпосередній вплив на історію господарства, як стихійні лиха. Це, зокрема, дало йому підставу говорити про те, що катаклізми спричиняли не лише кількісні зміни величини споживчих багатств, продуктивних сил, але й започатковували тривалі структурні зміни в суспільстві та господарстві країни.

Висновки. Вивчення публікацій часопису “Kwartalnik Historyczny” показує, як еволюціонувала історико-економічна проблематика у дослідженнях зламу XIX–XX ст. На прикладі аграрної історії можемо бачити, що наприкінці XIX ст. економічна проблематика поступалася питанням політичної історії, фактично перебуваючи на маргінесі дослідницьких зацікавлень. Але уже на початку наступного століття історико-економічна проблематика стає предметом спеціального вивчення. Відзначимо також, що історія економіки у Польщі тривалий час була тісно пов'язана з рефлексією над минулим польського суспільства та державного устрою. Розмежування проблематики в багатьох пунктах було просто неможливим, оскільки державний устрій зумовлював соціально-економічні стосунки, з іншого боку, імпульси перемін у царині права й адміністрування були залежні від суспільства. Історики, що спеціалізувалися у цих галузях, змушені були у зв'язку з цим зосереджуватися на всіх цих питаннях. Це тягло за собою потребу розширення погляду на певні проблеми та переходу на вищий рівень – від позитивістських мікрографічних досліджень до узагальнювальних,

синтетичних опрацювань, що, зі свого боку, зумовлювало модернізацію чинних моделей історичного пізнання та виводило історичну науку на інший рівень осягнення минулого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Adamus, J.** (1958). *Polska teoria rodowa*. Łódź: SUM.
- Balzer, O.** (1898). Rewizja teorii o pierwotnym osadnictwie w Polsce. *Kwartalnik Historyczny*, 21–64.
- Gargas, Z.** (1902). [Рец.:] Grabski S. Współczesna nasza literatura ekonomiczna i stanowisko jej w historii rozwoju polskiej myśli ekonomicznej. *Kwartalnik Historyczny*, 635–640.
- Grodecki, R.** (1912). Książęca włość Trebnicka na tle organizacji majątków książęcych w Polsce w XII w. Cz. 1. *Kwartalnik Historyczny*, 433–475. (Cz. 2: 1913, 1–66.)
- Grodecki, R.** (1915). Studya nad dziejami gospodarczymi Polski XII w. *Kwartalnik Historyczny*, 257–294.
- Inglot, S.** (1937). Rozwój historii społecznej i gospodarczej. *Kwartalnik Historyczny*, 377–411.
- Jablonowski, A.** (1893). Kolonizacja Ukrainy za ostatnich Jagellonów. *Kwartalnik Historyczny*, 50–65.
- Kolbuszewska, J.** (2005). *Mutacja modernistyczna w historiografii polskiej (przełom XIX i XX wieku)*. Łódź.
- Kornovenko, S., & Pasichna, Yu.** (2021). Intellectual Bases of Ukrainian Agrarianism of the Revolutionary Epoch: Vyacheslav Lypynsky. *Skhidnoievropejskyi Istorychnyi Visnyk – East European Historical Bulletin*, 19, 107–121. DOI: 10.24919/2519-058X.19.234292
- Kowalski, K.** (2016). Historia gospodarcza. *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 429–459.
- Kowalczyk, E.** (2016). Agraryzm i jego wyraz w myśli społeczno-ekonomicznej F. Bujaka, W. Stysia i W. Grabskiego. *Przegląd Prawa i Administracji*, 105, 85–98. DOI: 10.19195/0137-1134.105.6
- Kula, W.** (1963). *Problemy i metody historii gospodarczej*. Warszawa: Państwowe Wydawn. Naukowe.
- Lazurko, L., & Shcherban, O.** (2020). Historical and economic problems on the pages of the journal “Kwartalnik Historyczny” (1887–1918). *Skhidnoievropejskyi Istorychnyi Visnyk – East European Historical Bulletin*, 14, 46–53. DOI:10.24919/2519-058x.14.197178
- Maternicki, J.** (2009). Adam Szelągowski (1873–1961) – sylwetka historyka. *Historia i życie narodu. Poglądy i postawy historyków polskich XIX i XX w.* Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 404–417.
- Maternicki, J.** (1982). *Historiografia polska XX wieku. Cz. 1. Lata 1900–1918*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich-Wydawnictwo.
- Morawski, W.** (2011). Czego historią jest historia gospodarcza? *Przegląd badań nad historią gospodarczą w XX w.*, 15–26.
- Piekosiński, F.** (1890). Najnowsze poglądy na wytworzenie się szlachty polskiej. *Kwartalnik Historyczny*, 674–730.
- Pisulińska, J.** (2020). Rzecz o przyjaźni i nauce historycznej. Listy Franciszka Bujaka do Stanisława Zakrzewskiego w zbiorach Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu [On friendship and historical sciences. Letters from Franciszek Bujak to

Stanisław Zakrzewski in the collection of the Library of the National Ossolineum Institute in Wrocław]. *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*, 81, 361–397. DOI: 10.12775/RDSG.2020.13

Rutkowski, J. (1916). Przebudowa wsi w Polsce po wojnach z połowy XVII wieku. *Kwartalnik Historyczny*, 309–342.

Topolski, J. (1986). *O Nowy Model Historii. Jan Rutkowski (1886–1949)*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Winiarz, A. (1907). [Rec.:] Bujak F. Studia nad osadnictwem Małopolski. Cz.1. *Kwartalnik Historyczny*, 466–471.

REFERENCES

Adamus, J. (1958). *Polska teoria rodowa* [Polish ancestral theory]. Łódź: SUM. [in Polish].

Balzer, O. (1898). Rewizja teorii o pierwotnym osadnictwie w Polsce [Revision of the theory about the original settlement in Poland]. *Kwartalnik Historyczny – Historical Quarterly*, 21–64. [in Polish].

Gargas, Z. (1902). [Рец.:] Grabski S. Współczesna nasza literatura ekonomiczna i stanowisko jej w historii rozwoju polskiej myśli ekonomicznej [Our contemporary economic literature and its position in the history of the development of Polish economic thought]. *Kwartalnik Historyczny – Historical Quarterly*, 635–640. [in Polish].

Grodecki, R. (1912). Książęca włość Trebnicka na tle organizacji majątków książęcych w Polsce w XII w. Cz. 1. [The princely estate of Trzebnica against the background of the organization of princely estates in Poland in the 12th century. Pt.1]. *Kwartalnik Historyczny – Historical Quarterly*, 433–475. (Pt. 2: 1913, 1–66). [in Polish].

Grodecki, R. (1915). Studya nad dziejami gospodarczymi Polski XII w. [Studies on the economic history of Poland in the 12th century]. *Kwartalnik Historyczny – Historical Quarterly*, 257–294. [in Polish].

Ingłot, S. (1937). Rozwój historii społecznej i gospodarczej [Development of social and economic history]. *Kwartalnik Historyczny – Historical Quarterly*, 377–411. [in Polish].

Jablonowski, A. (1893). Kolonizacja Ukrainy za ostatnich Jagiellonów [Colonization of Ukraine under the last Jagiellons]. *Kwartalnik Historyczny – Historical Quarterly*, 50–65. [in Polish].

Kolbuszewska, J. (2005). *Mutacja modernistyczna w historiografii polskiej (przełom XIX i XX wieku)* [Modernist mutation in Polish historiography (turn of the 19th and 20th centuries)]. Łódź. [in Polish].

Kornovenko, S., & Pasichna, Yu. (2021). Intellectual Bases of Ukrainian Agrarianism of the Revolutionary Epoch: Vyacheslav Lypynsky. *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk – East European Historical Bulletin*, 19, 107–121. DOI: 10.24919/2519-058X.19.234292 [in English].

Kowalski, K. (2016). Historia gospodarcza [Economic history]. *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku) – History at the University of Lviv. Research and teaching (until 1939)*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 429–459. [in Polish].

Kowalczyk, E. (2016). Agraryzm i jego wyraz w myśli społeczno-ekonomicznej F. Bujaka, W. Stysia i W. Grabskiego [Agrarianism and its expression in the socio-economic ideas of F. Bujak, W. Stys and W. Grabski]. *Przegląd Prawa i Administracji – Review of Law and Administration*, 105, 85–98. DOI: 10.19195/0137-1134.105.6 [in Polish].

Kula, W. (1963). *Problemy i metody historii gospodarczej* [Problems and methods of economic history]. Warszawa: Państwowe Wydawn. Naukowe. [in Polish].

Lazurko, L., & Shcherban, O. (2020). Historical and economic problems on the pages of the journal “Kwartalnik Historyczny” (1887–1918). *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk – East European Historical Bulletin*, 14, 46–53. DOI: 10.24919/2519-058x.14.197178 [in English].

Maternicki, J. (2009). Adam Szelągowski (1873–1961) – sylwetka historyka [Adam Szelągowski (1873–1961) – profile of a historian]. *Historia i życie narodu. Poglądy i postawy historyków polskich XIX i XX w. – History and life of the nation. Views and attitudes of Polish historians of the 19th and 20th centuries*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 404–417. [in Polish].

Maternicki, J. (1982). *Historiografia polska XX wieku. Cz. 1. Lata 1900–1918* [Polish historiography of the 20th century. Vol. 1. (1900–1918)]. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich-Wydawnictwo. [in Polish].

Morawski, W. (2011). Czego historią jest historia gospodarcza? [What is economic history?] *Przegląd badań nad historią gospodarczą w XX w. – Review of research on economic history in the 20th century*, 15–26. [in Polish].

Piekosiński, F. (1890). Najnowsze poglądy na wytworzenie się szlachty polskiej [The latest views on the formation of the Polish nobility]. *Kwartalnik Historyczny – Historical Quarterly*, 674–730. [in Polish].

Pisulińska, J. (2020). Rzecz o przyjaźni i nauce historycznej. Listy Franciszka Bujaka do Stanisława Zakrzewskiego w zbiorach Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu [On friendship and historical sciences. Letters from Franciszek Bujak to Stanisław Zakrzewski in the collection of the Library of the National Ossolineum Institute in Wrocław]. *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych – Annals of Social and Economic History*, 81, 361–397. DOI: 10.12775/RDSG.2020.13 [in Polish].

Rutkowski, J. (1916). Przebudowa wsi w Polsce po wojnach z połowy XVII wieku [Redevelopment of a village in Poland after the wars of the mid-17th century]. *Kwartalnik Historyczny – Historical Quarterly*, 309–342. [in Polish].

Topolski, J. (1986). *O Nowy Model Historii. Jan Rutkowski (1886–1949)* [For a New Model of History. Jan Rutkowski (1886–1949)]. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. [in Polish].

Winiarz, A. (1907). [Rec.:] Bujak F. Studia nad osadnictwem Małopolski. Cz.1. [Studies on the Settlement of Małopolska. Part 1]. *Kwartalnik Historyczny – Historical Quarterly*, 466–471. [in Polish].

*Стаття надійшла до редакції 3 лютого 2022 р.
Стаття рекомендована до публікації 19.12.2022.*

УДК 930(477)(092)''18/19''

DOI 10.69550/3041-1467.1.303932

Віталій ТЕЛЬВАК

доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, 82100 (telvak1@yahoo.com)

ORCID: 0000-0002-2445-968X

Researcher ID: X-5320-2018

Вікторія ТЕЛЬВАК

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету, вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Україна, 82100 (viktoriatelvak75@gmail.com)

ORCID: 0000-0003-4671-743X

Researcher ID: 3026747/viktoria-telvak/

Vitalii TELVAK

PhD hab. (History), Full Professor, Department of World History and Special Historical Disciplines, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Street, Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (telvak1@yahoo.com)

Viktoria TELVAK

PhD (History), Assistant Professor, Department of World History and Special Historical Disciplines, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Street, Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (viktoriatelvak75@gmail.com)

Бібліографічний опис статті: Тельвак, В. & Тельвак, В. (2022). Михайло Грушевський у колі скандинавських славістів: співпраця та реценція. *Axis Europae*, 1, 27–37. doi: 10.69550/3041-1467.1.303932

Bibliographic Description of the Article: Telvak, V. & Telvak, V. (2022). Mykhailo Hrushevskyy u koli skandinavskykh slavistiv: spivpratsia ta retseptsiia [Mykhailo Hrushevsky in the Circle of Scandinavian Slavists: cooperation and reception]. *Axis Europae*, 1, 27–37. doi: 10.69550/3041-1467.1.303932

**МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ У КОЛІ СКАНДИНАВСЬКИХ СЛАВІСТІВ:
СПІВПРАЦЯ ТА РЕЦЕНЦІЯ**

Анотація. *Мета дослідження* – реконструювати приятельські взаємини та наукові контакти М. Грушевського зі скандинавськими славістами протягом кінця ХІХ–першої третини ХХ ст. *Методологія дослідження* ґрунтується на використанні міждисциплінарного підходу. Виходячи з принципів об'єктивності та історизму, дослідницький акцент зроблено на структурно-функціональному системному аналізі історіографічних фактів і порівняльно-історичному методі. У статті використано

евристичні можливості методів періодизації, класифікації і типологізації. **Наукова новизна** дослідження полягає у комплексній спробі цілісного аналізу багатопланових взаємин М. Грушевського зі скандинавськими колегами протягом кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. **Висновки.** У підсумку відзначимо, що зі скандинавськими колегами в українських інтелектуалів, як і в М. Грушевського, склалися чи не найбільш гармонійні стосунки. Адже, на відміну, скажімо, від польських і російських учених, їх не розділяли складні питання спільного минулого та нерідко трагічні обставини революційної доби. Тож між українськими та скандинавськими славістами налагодилися плідні наукові зв'язки, які мали корисні для обох сторін наслідки. Насамперед йдеться про залучення скандинавських колег до опрацювання української історіографічної та мовознавчої проблематики. Вивчаючи її з позицій українського культурного інтересу, вони популяризували бачення нашої історії і духовної спадщини як самотутніх цивілізаційних феноменів. З іншого, йдеться про взаємну наукову реценцію, що сприяла інтелектуальному зближенню східнослов'янської та скандинавської культур. У підсумку завдяки М. Грушевському та його співробітникам був започаткований важливий міжнаціональний діалог, який і сьогодні є фундаментом українсько-скандинавського партнерства. І насамкінець – здійснену спробу реконструювати співпрацю М. Грушевського зі шведським та норвезьким колегами вважасмо лише першим кроком у напрямі з'ясування більшої проблеми, яку можна окреслити як “українська та скандинавська наука у взаємовпливах і репрезентаціях”.

Ключові слова: М. Грушевський, скандинавська славістика, співпраця, реценція, А. Енсен, О. Брок.

MYKHAILO HRUSHEVSKY IN THE CIRCLE OF SCANDINAVIAN SLAVICISTS: COOPERATION AND RECEPTION

Abstract. *The purpose of the research – the scientific novelty of the research consists in a comprehensive attempt to comprehensively analyze the multifaceted relations of M. Hrushevsky with his Scandinavian colleagues during the end of the 19th – the first third of the 20th centuries. The research methodology relies on the use of an interdisciplinary approach. Based on the principles of objectivity and historicism, the research has done the structural-functional systematic analysis of historiographical facts and the comparative-historical method. The article has used the heuristic possibilities of periodisation, classification and typology methods. The scientific novelty of the research consists in a comprehensive attempt to comprehensively analyze the multifaceted relations of M. Hrushevsky with his Scandinavian colleagues during the end of the 19th – the first third of the 20th centuries* **Conclusions.** *In conclusion, we would like to note that Ukrainian intellectuals, as well as M. Hrushevsky, had almost the most harmonious relations with their Scandinavian colleagues. After all, unlike, say, Polish and Russian scientists, they were not divided by the complex issues of the common past and the often tragic circumstances of the revolutionary era. Thus, fruitful scientific relations were established between Ukrainian and Scandinavian Slavists, which had beneficial consequences for both sides. The most important achievement of the time was the involvement of Scandinavian colleagues in the study of Ukrainian historiographical and linguistic issues. Studying it from the standpoint of Ukrainian cultural interest, they popularized the vision of our history and spiritual heritage as unique civilizational phenomena. In addition, the relationship led to mutual scientific reception, which contributed to the intellectual rapprochement of East Slavic and Scandinavian cultures. As a result,*

thanks to M. Hrushevsky and his colleagues, an important international dialogue was started, which is still the foundation of the Ukrainian-Scandinavian partnership. Finally, we consider the attempted reconstruction of M. Hrushevsky's cooperation with his Swedish and Norwegian colleagues to be only the first step in the direction of clarifying a larger problem, which can be described as "Ukrainian and Scandinavian science in mutual influences and representations".

Key words: *M. Hrushevsky, Scandinavian Slavic studies, cooperation, reception, A. Jensen, O. Brock.*

Постановка проблеми. Теза про важливість впливу міжнародних контактів українських науковців на процеси становлення національної науки в добу модерного відродження (XIX – перша третина XX ст.) стала аксіомою в сучасній історіографії. Цілком виправдано наголошено на тому факті, що саме розгалужені комунікативні зв'язки є ключовою запорукою якісного поступу будь-якої інтелектуальної культури. З огляду на це упродовж останньої третини століття історики науки всебічно дослідили контакти українських учених із їхніми східно- та західноєвропейськими колегами. І якщо сьогодні ми достатньо поінформовані про взаємини українських учених із російськими, польськими, чеськими, білоруськими, німецькими та французькими партнерами, то надалі практично невідомими залишаються українсько-скандинавські наукові зв'язки столітньої давнини.

Аналіз досліджень Щойно змальована ситуація склалася й у випадку реконструкції процесу реценції творчості чоловічої постаті української гуманітаристики доби модерного відродження Михайла Грушевського (1866 – 1934). Нам чудово відомі, приміром, російський, польський, німецький або чеський контексти інтерпретації знакових текстів автора “Історії України-Руси” (Telvak, Telvak, 2019; Telvak, Telvak, 2022; Telvak, Yanushyn, Telvak, 2021; Telvak, Ilnytskyi, 2018). При цьому надзвичайною скромністю позначені спроби простежити осмислення його ідей скандинавськими колегами. Зрозуміло, тут треба мати на увазі й суто об'єктивні причини: Скандинавія розташована доволі далеко від українських земель, тож гуманітарії із цього регіону, на відміну від своїх колег з обширу Центрально-Східної Європи, значно менше цікавилися здобутками української культури. Утім, як свідчить наявна джерельна база, стан дослідженості українсько-скандинавських інтелектуальних зв'язків, вочевидь, не дорівнює евристичному потенціалові проблеми. Привертаючи увагу колег до цього наукознавчого сюжету, спробуємо реконструювати взаємини М. Грушевського з його видатними скандинавськими сучасниками – Альфредом-Антоном Єнсенем та Олафом Брокком.

Мета дослідження – реконструювати приятельські взаємини та наукові контакти М. Грушевського зі скандинавськими славістами протягом кінця XIX – першої третини XX ст.

Виклад матеріалу. Найбільш ранніми та насиченими були взаємини М. Грушевського з А. Єнсенем. Як припускають дослідники, український та шведський учені найвірогідніше познайомилися навесні 1909 р., коли останній перебував на Галичині в науковому відрядженні. Саме М. Грушевський опікувався шведським колегою у Львові, а згодом і на Наддніпрянщині, вводячи його в коло свідомої української інтелігенції по обидва боки Збруча. Щоденник М. Грушевського та листи А. Єнсена змальовують довірливе товариське спілкування між ними. Свідчать про це й відвідини шведським ученим родинних садиб Грушевських у Львові та Києві. Як подяку

за приязнь і гостинність – шведський учений налагоджує співпрацю із “Записками НТШ”, які редагував М. Грушевський.

Львівський професор був зацікавленим у співпраці з європейським колегою, який не мав закорінених у свідомості стереотипів польських чи російських учених, тож визнав слушною українську схему історії Східної Європи М. Грушевського, а також прийняв його погляд на провідників козацької революції, насамперед на Івана Мазепу, й українську політичну еміграцію початку XVIII ст. 1909 р. був роком ювілею – 200-річчя Полтавської битви. Українські історики НТШ вступили в наукову та суспільно-політичну полеміку з російськими вченими навколо значення діяльності гетьмана Мазепи та Полтавської битви для України. Вони діаметрально протилежно оцінювали значення Полтави – як початок кінця автономної Козацької держави. А отже, сприймали Полтавську баталію негативно. Однак їм закидали особисту зацікавленість у цій проблематиці. Потрібна була думка неупереджених істориків Європи. І ось несподівано нагодився швед Альфред Єнсен, який став на позиції М. Грушевського (в одному з листів він навіть називає Михайла Сергійовича своїм учителем), подав матеріали зі шведського архіву, а ще віднайшов документи Пилипа Орлика, що висвітлювали діяльність політичної козацької еміграції після смерті І. Мазепи (Єнсен, 1909а, с. 4; Єнсен, 1909б, с. 5).

Те, що А. Єнсен співпрацював із НТШ не один рік, свідчить про свідоме зацікавлення історичною україністикою і підтримку думки про існування українського історичного процесу окремо від російського. Опосередковано про це свідчить і захоплення А. Єнсена шевченкознавством: як відомо, він став популяризатором постаті пророка української нації у Швеції (Jensen, 1916). Окрім того, А. Єнсен популяризував серед західноєвропейських колег доробок українських інтелектуалів, перекладаючи їхні літературні твори та рецензуючи наукові видання для журналу “Historisk Tidskrift” (Jensen, 1911). Ця різнопланова робота шведського вченого стала підставою для обрання дійсним членом таких чоловічих українських наукових інституцій, як НТШ (1911) та УНТ (1913). Власне, згадані події становлять провідну сюжетну лінію нечисленного епістолярію, що в українських архівах зберігся лише за період до початку Першої світової війни.

Очевидно, листування між шведським і українським колегами тривало й надалі, адже 1921 р. вийшла відома збірка А. Єнсена “Ukrainarna” (“Українці”), у якій опубліковано праці найкращих тогочасних знавців України – М. Грушевського (українська історія), С. Рудницького (географія України та її населення), В. Залозецького-Саса (релігія, мистецтво), І. Панкевича (народна освіта, театр), С. Єфремова (література) та ін. (Jensen, 1921). Зі вступу А. Єнсена до згаданої книги впливає, що він сам скомпілював із попередніх текстів М. Грушевського підписаний ним розділ, адже через неспокійні часи український історик не встиг вчасно надіслати своєї праці й погодився на таку незвичну комбінацію. Тож очікувано, що ці питання мали б обговорюватися в невіднайдених на сьогодні листах. На жаль, того ж таки 1921 р. (15 вересня) великого друга України не стало – він помер і був похований у Відні.

Дещо меншою інтенсивністю були позначені взаємини Михайла Грушевського з Олафом Броком. Це, зрештою, не повинно дивувати, адже норвезький учений, на відміну від згаданих вище його західноєвропейських колег, спеціально не цікавився україністикою. Однак уже перші студії молодого тоді славіста, написані ще в середині 90-х рр. XIX ст., привернули увагу філологів очолюваного М. Грушевським Наукового товариства імені Тараса Шевченка – неофіційної української Академії наук. Як відомо,

ці перші праці були присвячені цікавій мовній ситуації тогочасної Дунайської монархії, а саме – взаємовпливам словацького й українського діалектів на міжетнічному прикордонні. Тож не дивно, коли 1895 р. з'явилася друком перша праця О. Брока “До питання про малоруську мову в Угорщині”, вона отримала оперативний відгук на сторінках головного видання тогочасної україністики “Записок НТШ”, де, за задумом головного редактора М. Грушевського, найбільше уваги надавали рецензуванню широкого кола праць, що так чи так стосувалися україністики. У рубриці “Наукова хроніка” на появу нового дослідника українських діалектів та його студії редакція “Записок НТШ” відреагувала таким коментарем: “Автор, норвежець родом, подає докладний опис бесіди одного інтелігентного угорського русина з земплинського комітату з околиці Унгвару. Вартість опису лежить у тім: а) що автор, яко чужинець, міг докладно відрізнити всякі нюанси звукові, на які русинові не приходиться і на думку звертати уваги, б) що він перший старався підтягнути ті нюанси руської мови під рубрики наукової фонетики (...) і відповідно до того їх в латинській транскрипції означувати. (...) Праця заслугує широкого обговорення – на иньшому місці” (І. К., 1896, с. 7).

Згадану обіцянку редакція “Записок НТШ” дотримала 1899 р. Оглядачем цієї першої серйозної студії норвезького вченого був вчений секретар НТШ Володимир Гнатюк. Детально проаналізувавши логіку наукової реконструкції одного з українських діалектів, які запропонував норвезький учений, оглядач праці підсумував: “Хоч в студії д. Брока і знаходяться неточности, що походять певно більше звідти, що він за коротко пробував в Угорщині, ніж аби міг запізнатися і з иньшими говорами, порушеними мною, то все ж зібраний ним матеріал визначається великою вірністю, а сама праця докладністю та сумлінністю. З того огляду можна уважати її справді за дуже добру і бажати б лише належало, щоби кожний наш діалект був так досліджений як найскорше” (Гнатюк, 1899, с. 3). Відзначимо, що про написання рецензії на першу ґрунтовну студію норвезького філолога В. Гнатюк інформував у своєму листі М. Грушевського (Листування, 1998, с. 10).

У середині 1890-х рр. О. Брок деякий час перебував на словацько-українському етнічному порубіжжі, де продовжував вивчати особливості фонетики лемківської говірки української мови. Результатом стало кілька ґрунтовних монографічних досліджень: книга “Угроруська говірка села Ублі Земплинського комітату” (1899), а також двотомна праця “Вивчення словацько-малоруської мовної межі у східній Угорщині” (1897, 1899). І цього разу згадані книги норвезького вченого прорецензував В. Гнатюк. Полемізуючи з норвезьким колегою із приводу поодиноких питань лемківського діалекту, учений секретар НТШ вказав на новаторство О. Брока, зокрема на факт започаткування окремої галузі порівняльної лінгвістики – фізіології мови. Окрім низки критичних зауважень, В. Гнатюк надзвичайно схвально оцінив фаховий рівень рецензованих праць: “Діалектологічні студії д. Брока з пограниччя словацько-руського інтересні особливо тим, що в них бачимо докладно ціле життя говорів на примітивному рівні. (...) Д. Брохові треба признати, що він перший звернув увагу ширшого наукового світу на багатство угро-руських діалектів та почав їх опрацьовувати на широкій підставі. Належало б тільки бажати, аби не покидав раз розпочатої праці і продовжував її далше, що при його великій сумлінності і докладнім знанню не лише самої філології, але й нашої мови може принести для нашої науки величезні користі” (Гнатюк, 1901, с. 1).

Рецензії В. Гнатюка стали приводом для знайомства з О. Броком, а згодом і до тривалого товариського спілкування, свідченням чого є збережені у львівських та київських архівних колекціях листи норвезького славіста. У них часто обговорюються

різноманітні наукові проблеми, про що наразі невідомо біографам О. Брока. Ученому, вочевидь, імпонували високі оцінки В. Гнатюком його праць. Отримуючи в подарунок мовознавчі твори львівського колеги, О. Брок рецензував їх у норвезьких часописах, тим самим популяризуючи здобутки української лінгвістики. Скажімо, в одному з листів читаємо: “Із зацікавленням очікую на подальші Ваші праці. Що Ви, уроджений малорус, поважаєте та ціните мої думки та рецензії, це для мене, далекого іноземця, є дуже дорогим і приємним”. Дружнє спілкування між дослідниками сприяло поглибленню контактів норвезького вченого з НТШ і налагодженню книгообміну між університетом у Християнії та львівською науковою інституцією.

Звісно, українські вчені не могли оминати увагою основну працю О. Брока зі славістики – “Нариси з фізіології слов’янської мови” (1910), де подано загальну характеристику слов’янської звукової фізіології. За завданням М. Грушевського, для “Записок НТШ” цю монографію прорецензував інший відомий український мовознавець Іларіон Свенціцький, який зазначив, що О. Брок точно виявив, з одного боку, основні фонетичні одиниці кожної з досліджуваних мов, а з іншого – напрочуд тонко описав численні особливості їхньої артикуляції та звучання і показав низку фонетичних паралелей між окремими слов’янськими мовами. Особливо важливими, стверджує рецензент, були українознавчі сюжети “Нарисів”. Українській мові в цій праці було присвячено кілька розділів, а основним джерелом дослідження звукової специфіки української мови слугувало мовлення Івана Зілинського – ще одного українського приятеля О. Брока. Зосередившись на цій частині рецензованої книги, І. Свенціцький на багатьох прикладах продемонстрував, що норвезький дослідник подав доволі детальну і загалом коректну характеристику звуків української мови на тлі всіх слов’янських мов. Наприкінці своєї рецензії оглядач назвав працю О. Брока “першою спробою одноцільного огляду фізіології української мови в поєднанні з іншими слов’янськими мовами” (Свенціцький, 1913, с. 13).

Новаторські студії О. Брока над українськими діалектами, а також його товариські взаємини із чоловічими українськими філологами стали підставою для обрання вченого дійсним членом НТШ. Зауважимо, що це було надзвичайно високе відзначення для тогочасних гуманітаріїв, особливе вшанування їхніх наукових заслуг на ниві українознавства. Для прикладу згадаймо, що серед закордонних членів НТШ були такі першорядні постаті тогочасної науки, як Альберт Ейнштейн, Олексій Шахматов, Томаш Масарик та Макс Планк. На дійсного члена НТШ норвезького мовознавця номінувала Філологічна секція, у якій одне із чільних місць посідав згадуваний В. Гнатюк. На загальному зібранні Товариства під головуванням М. Грушевського ініціативу колеґ-філологів було одногосно підтримано, і 18 лютого 1914 р. О. Брок поповнив ряди цієї найбільш авторитетної української наукової інституції (Хроніка НТШ, 1914, с. 6). До нашого часу збереглася його подяка за таке вшанування, надіслана на руки вченого секретаря НТШ В. Гнатюка. У ній О. Брок, зокрема, зазначив: “З сердечною подякою довідався я і приймаю велику честь, яку проявило до мене Товариство ім. Шевченка. В першу чергу, дякую Вам як ласкавому ініціаторові, а через Вас далі високошановному такому заслуженому товариству. Мене дуже зворушило високе, без сумніву, надто високе признание, яке я цим способом отримав. (...) Поки що мої заняття стосуються трохи іншої ділянки, однак можливо, що в не дуже далекий час я повернуся до своїх любих південно-західних українців” (Володимир Гнатюк, 1998, с. 2). Цікаво буде згадати, що водночас із норвезьким ученим дійсними членами НТШ стали такі знані

європейські мовознавці, як Ян Бодуен де Куртене, Александр Брюкнер, Матіас Мурко, Їржі Полівка та Іван Шишманов.

Складно однозначно сказати, чи у згаданий час, тобто наприкінці XIX – на початку XX ст., М. Грушевський і О. Брок були особисто знайомими та листувалися, адже в архіві українського вченого за той період листів норвезького колеги немає. Достеменно також невідомо, чи, перебуваючи на словацько-українському етнічному пограниччі, норвезький учений відвідував Львів, де в той час жили його колеги-мовознавці В. Гнатюк, О. Колесса та І. Зілінський. Упевнено лише можемо сказати, що і критичні огляди на праці О. Брока в “Записках НТШ”, й особливо його обрання дійсним членом Шевченкового товариства відбувалося за зрозумілої санкції М. Грушевського як голови НТШ і редактора його видань.

Натомість маємо всі підстави стверджувати про тісні взаємини двох видатних славістів у повоєнні роки. Імпульсом до налагодження активних контактів і листування стала тогочасна трагедія українського народу – перший за хронологією голодомор на наших землях як наслідок більшовицького соціального експерименту. На жаль, про долю архіву М. Грушевського еміграційної доби дотепер відомо надзвичайно мало, тож тогочасні листи норвезького вченого поки що невідомі. Архіву же самого О. Брока, як, зрештою, й інших скандинавських славістів, українські дослідники наразі не опрацювали. Зрештою, про співпрацю між українським і норвезьким інтелектуалами дізнаємося з листів М. Грушевського до третіх осіб, насамперед до галицького мовознавця Кирила Студинського та до рідного брата вченого Олександра Грушевського, який тоді перебував у голодному Києві. Життя українських учених у столиці радянської України описує фраза з листа М. Грушевського до колег із Західної України: “Положення населення в південно-східній Україні й інтелігенції по більших центрах жахливе. Мій брат, професор університету і завідувач відділу Академії формально нераз млів з голоду на викладах, і зимою ходив в кальошах босоніж, бо не мав черевиків” (Листи, 1998, с. 117).

Тож зрозуміло, що всі свої багатогранні зв’язки в західному світі колишній голова Центральної Ради спрямовував на порятунок змордованих голодом земляків. Найбільш дієвою виявилася добре знана дослідникам місія Нансена, співробітником якої і був приятель норвезького полярного дослідника О. Брок. Саме з ним особисто зустрічався, а також активно листувався у справах допомоги голодним українцям М. Грушевський. Зокрема в листі до К. Студинського читаємо: “Тиждень тому я бачився з проф. Брохом в Християнії, приятелем Нансена, який організував поміч російським ученим, за порозумінням з ним я понаписував листи до людей, які сим займаються: проф. Фан Вика в Лейдені, Гефодінга в Копенгазі, Міком в Гельсінфорсі, і до самого Нансена. Будемо все робити, щоб понудити їх до помочі Україні і використати їх поміч для несення своєї помочи” (Листи, 1998, с. 118).

Співпраця українського та норвезького учених, вочевидь, була плідною, про що свідчать листи М. Грушевського до українських колег. У них згадано, що саме О. Брок став посередником у спілкуванні між М. Грушевським та Ф. Нансеном, а це, урешті-решт, дало змогу привернути увагу до становища голодних українців у широких колах західноєвропейської інтелігенції. Для прикладу наведемо уривок із листа М. Грушевського до брата Олександра: “Писав мені Брок (професор університету в Християнії), через котрого я передав деякі відомости про положення до Нансена, що Нансен доручив своєму представнику в Харкові, капітану Квіслінгу зв’язатись з тобою, Сашенька. Отже, як буде якесь з його боку бажання, то відізвись з повною готовністю. Він може познайомитись з потребами укр(аїнської) інтелі(генції) і зміркувати,

чи не можна чого зробити”. Уже незабаром вдалося налагодити оперативне висилання продуктових і речових посилок в українські міста, що помітно поліпшило становище виснаженої та зубожілої інтелігенції. Відзначмо, що цієї теми й до сьогодні практично не висвітлено.

Щира й активна допомога О. Брока українським колегам, як і його наукові заслуги, зробили його популярною та шанованою постаттю в інтелігентських колах Наддніпрянщини. Тому, цілком очікувано, у червні 1924 р. ученого одноставно обрали дійсним членом Всеукраїнської академії наук. Прикметно, що саме М. Грушевський ініціював це обрання, про що дізнаємося з його листа до К. Студинського, якого було обрано академіком одночасно із О. Броком: “З приємністю доношу, що сьогодні закінчено Ваш вибір в члени академії: вибрано разом 4-х, всіх мною предложених – проф. Броча, Мейе і Полівку, і всі 4 пройшли одноголосно і в відділі, і на спільнім засіданні. Вважаю се певним актом гречности Академії і супроти мене як пропонуючого, і всіх 4-х кандидатів” (Листи, 1998, с. 119). До речі, тема “Олаф Брок та Українська Академія наук” також ще чекає на ґрунтовне опрацювання.

Про взаємини між двома вченими у другій половині 20-х рр. ХХ ст. також інформації обмаль. Як відомо, тогочасний архів М. Грушевського унаслідок вимушеного переїзду до Москви та багатократних вилучень матеріалів ученого співробітниками каральних органів, є фрагментарним. Цю прогалину могли б заповнити документи з архіву О. Брока. На сьогодні маємо лише один лист норвезького вченого до українського колеги, датований 5 грудня 1927 р. Однак у ньому обговорюється, за зізнанням самого кореспондента, “далеке від науки питання”. Ішлося про прохання норвезького вченого до київського академіка посприяти вирішенню проблем дружини його друга художника Крона повернути куплену напередодні революційних подій земельну ділянку в Києві. Про взаємну симпатію між двома вченими можуть свідчити передані О. Броком “сердечні поклони”.

Згадаймо також про те, що в міжвоєнний час О. Брок не втратив зв’язків із НТШ. Документи свідчать, що він надалі опікувався книгообміном між львівською та норвезькими інституціями. Наприклад, в архіві НТШ збереглася його подяка за отримання надіслані з Львова книги Івана Огієнка “Історія українського друкарства”. У листі О. Брок відзначає: “Дуже радію з приводу її отримання й прошу Вас і Товариство прийняти мої вдячність і вітання”. Подібні листи-подяки на адресу некоронованої західноукраїнської Академії наук надходили й у 30-х рр., коли норвезький учений був уже Генеральним секретарем Норвезької академії наук в Осло. Зокрема в одному з них закордонний член НТШ разом із президентом Академії наук Гальвданом Кутом висловили західноукраїнській установі “глибоку вдячність за Ваші теплі й щирі привітання з нагоди 100-літнього ювілею Б’єрнстєрне Б’єрнсона”.

Відгукнувся норвезький учений і на важку для української науки втрату – смерть у жовтні 1926 р. його приятеля та довголітнього наукового секретаря НТШ В. Гнатюка. Із деяким запізненням дізнавшись про цю сумну для європейського мовознавства подію, О. Брок надіслав лист-співчуття до президії Шевченкового товариства. У ньому, зокрема, ішлося: “Знайти заміну такому самовідданому, ініціативному й енергійному досліднику буде важко, дуже важко. Й утрата ця вкрай болісна саме зараз, коли після лихоліть світової війни відчувається подвійна потреба у досвідчених науковцях, щоб відбудувати руїни й впорядкувати безлад”.

Як відомо, О. Брок та М. Грушевський були практично однолітками. Однак, на відміну від норвезького колеги, український учений прожив порівняно коротке життя,

трагічно померши 1934 року. Але вже від початку 30-х рр. ХХ ст. київський академік перебував у фактичному засланні в Москві. Його епістолярні контакти, особливо із закордонними колегами, відтоді вимушено скоротилися, адже листування М. Грушевського перлюстрували органи державної безпеки. Як відомо, у короткому часі в немилість до радянської влади потрапив і О. Брок, критично оцінивши стан громадянських свобод в СРСР. Ця критика “коштувала” видатному норвезькому славістові звання союзного академіка.

Смерть київського історика 1934 року з великим неспокоєм сприйняли колеги-славісти з багатьох європейських осередків. Поодинокими некрологами відгукнулася й наукова періодика скандинавських країн. Наприклад, на сторінках стокгольмського журналу “Historisk Tidskrift” Дмитро Дорошенко показав шведському читачеві М. Грушевського як найвидатнішого українського історика, неперевершеного організатора науково-організаційної та суспільно-політичної праці, наголосив на значущості різнопланової спадщини вченого не тільки для української, а й для всієї європейської науки (Doroschenko 1935, s. 23).

Висновки. У підсумку відзначимо, що зі скандинавськими колегами в українських інтелектуалів, як і в М. Грушевського, склалися чи не найбільш гармонійні стосунки. Адже, на відміну, скажімо, від польських і російських учених, їх не розділяли складні питання спільного минулого та нерідко трагічні обставини революційної доби. Тож між українськими та скандинавськими славістами налагодилися плідні наукові зв'язки, які мали корисні для обох сторін наслідки. Насамперед йдеться про залучення скандинавських колег до опрацювання української історіографічної та мовознавчої проблематики. Вивчаючи її з позицій українського культурного інтересу, вони популяризували бачення нашої історії й духовної спадщини як самобутніх цивілізаційних феноменів. З іншого, йдеться про взаємну наукову рецепцію, що сприяла інтелектуальному зближенню східнослов'янської та скандинавської культур. У підсумку завдяки М. Грушевському та його співробітникам був започаткований важливий міжнаціональний діалог, який і сьогодні є фундаментом українсько-скандинавського партнерства.

І насамкінець – здійснену спробу реконструювати співпрацю М. Грушевського зі шведським та норвезьким колегами вважаємо лише першим кроком у напрямі з'ясування більшої проблеми, яку можна окреслити як “українська та скандинавська наука у взаємовпливах і репрезентаціях”. Реалізація цієї практично досі не зауваженої, але цікавої та важливої для славістики теми, стане можливою за умови опрацювання українськими дослідниками архівів Копенгагена та Осло, а також постійного обміну думками між скандинавськими й українськими колегами в рамках спільних проєктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

В. Г. [Гнатюк, В.] (1901). [Рецензія]: Олаф Брок. Угрорусское наречие села Убли (Земплинскаго комитата). *Записки НТШ, XL*, 28–30.

Володимир Гнатюк. (1998). *Володимир Гнатюк: документи і матеріали (1871–1989)* / упоряд. Я. Дашкевич. Львів: НТШ.

Гнатюк, В. (1899). [Рецензія]: Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn von Olaf Broch. (Mit einer Karte). Videns Rabsselskabets Skrifter. II. Historick-filosofiske Klasse. 1897. № 5. Христіанія, 1897. *Записки НТШ, XXVIII*, 41–42.

Єнсен, А. (1909а). Орлик у Швеції. *Записки НТШ, ХСII (Кн. VI)*, 93–69.

Єнсен, А. (1909b). Родина Войнаровських в Швеції. Причинок до історії неволи Мазепинців. *Записки НТШ, XCII (Кн. VI)*, 170–193.

Хроніка НТШ. (1914). *Хроніка НТШ*, 58–59, 3.

І. К. (1896). Archiv für Slavische Filologie (XVII Band). *Записки НТШ, IV*, 35–37.

Листи. (1998). *Листи Михайла Грушевського до Кирила Студинського (1894–1932 рр.)* / Упорядкування, археографічна передмова Г. Сварник. Львів-Нью-Йорк: Видавництво М. П. Коць.

Листування. (2006). *Листування Володимира Гнатюка з Михайлом Грушевським* / Упорядник, автор вступу, коментарів та покажчиків Н. В. Руденко. Запоріжжя.

Листування. (2008). *Листування Михайла Грушевського. Т. 4: Листування Михайла Грушевського та Івана Джиджори* / упоряд.: С. Панькова, В. Пришляк. Київ; Нью-Йорк: УІТ, ВД “Простір”.

Свенцікий, І. (1913). [Рецензія]: Брок О. Очерк физиологии славянской речи ...; Broch Olaf. Slavische Phonetik. *Записки НТШ, CXIV*, 228–230.

A-d J. [Jensen, A.] (1911). Strödda meddelander och aktstrycken underrättelser. *Historisk Tidskrift*. Trettionde årgången, 144–146.

Doroschenko, D. (1935). Michael Hruschewskyj. *Historisk Tidskrift, 1*, 67–69.

Jensen, A. (1916). *Taras Schewtschenko ein Ukrainisches Dichterleben. Literarische studie*. Wien: Druck von Adolf Holzhausen.

Telvak, V., & Pnytskyi, V. (2018). Mykhailo Hrushevsky and Nicolae Iorga scholars' struggle over the national history. *Codrul Cosminului, XXIV/1*, 53–64.

Telvak, V., & Telvak, V. (2019). Mykhailo Hrushevsky in Czech historiography (the first third of the 20th century). *Codrul Cosminului, XXV/2*, 265–286. DOI: 10.4316/CC.2019.02.002

Telvak, V., Yanyshyn, B., & Telvak, V. (2021). Between history and politics: the image of Mykhailo Hrushevsky in German Slavic studies of the first third of the 20th century. *Przegląd nauk historycznych, XX/2*, 103–125. DOI: 10.18778/1644-857X.20.02.05

Telvak, V., & Telvak, V. (2022). The First Institutional Encyclopaedia in Ukraine. Naukove tovarystvo imeni Shevchenka: Entsyklopediya (Shevchenko Scientific Society: Encyclopaedia). *Studia Historiae Scientiarum, 21*, 423–432. DOI: 10.4467/2543702XSHS.22.013.15979

Ukrainarna. (1921). *Ukrainarna*. Under redaktion av M. Ehrenpreis och Alfred Jensen. Stockholm.

REFERENCES

V. H. [Hnatiuk, V.] (1901). [Retsenziia]: Olaf Brokh. Uhrorusskoe narechye sela Ubyly (Zemplynskaho komytata) [Olaf Broch. Ugra-Russian dialect of the village of Ubyly (Zemplinsky District)]. *Zapysky NTSh – Notes of SSS, XL*, 28–30. [in Ukrainian].

Volodymyr Hnatiuk. (1998). Volodymyr Hnatiuk: dokumenty i materialy (1871–1989) / uporiad. Ya. Dashkevych [Volodymyr Hnatiuk: documents and materials (1871–1989) / edited by Ya. Dashkevich]. Lviv: NTSh. [in Ukrainian].

Hnatiuk, V. (1899). [Retsenziia]: Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn von Olaf Broch. (Mit einer Karte). Videns Rabsselskabets Skrifter. II. Historick-filosofiske Klasse. 1897. № 5. Khrystianiiia, 1897. *Zapysky NTSh – Notes of SSS, XXVIII*, 41–42. [in Ukrainian].

Iensen, A. (1909a). Orlyk u Shvetsii [Orlyk in Sweden]. *Zapysky NTSh – Notes of SSS, XCII (Кн. VI)*, 93–69. [in Ukrainian].

Iensen, A. (1909b). Rodyna Voinarovskikh v Shvetsii. Prychynok do istorii nedoli Mazepyntsiiv [Voynarovsky family in Sweden. Reasons for the history of the misfortune of Mazepintsi]. *Zapysky NTSh – Notes of SSS, XCII (Kn. VI)*, 170–193. [in Ukrainian].

Khronika NTSh. (1914). *Khronika NTSh – Chronicle of SSS*, 58–59, 3. [in Ukrainian].

I. K. (1896). Archiv für Slavische Filologie (XVII Band). *Zapysky NTSh – Notes of SSS, IV*, 35–37. [in Ukrainian].

Lysty. (1998). *Lysty Mykhaila Hrushevskoho do Kyryla Studynskoho (1894–1932 rr.) / Uporiadkuvannia, arkhеоhrafichna peredmovna H.Svarnyk* [Letters of Mykhailo Hrushevskyyi to Kyryl Studynskyyi (1894–1932) / Arrangement, archeographic preface by H. Svarnyk]. Lviv-Niu-York: Vydavnytstvo M. P. Kots. [in Ukrainian].

Lystuvannia. (2006). *Lystuvannia Volodymyra Hnatiuka z Mykhailom Hrushevskym / Uporiadnyk, avtor vstupu, komentariv ta pokazhchykiv N. V. Rudenko* [Correspondence between Volodymyr Hnatiuk and Mykhailo Hrushevskyyi / Compiler, author of the introduction, comments and indexes N. V. Rudenko]. Zaporizhzhia. [in Ukrainian].

Lystuvannia. (2008). *Lystuvannia Mykhaila Hrushevskoho. T. 4: Lystuvannia Mykhaila Hrushevskoho ta Ivana Dzhydzhory / uporiad.: S. Pankova, V. Pryshliak* [Correspondence of Mykhailo Hrushevskyyi. Volume 4: Correspondence of Mykhailo Hrushevskyyi and Ivan Zhizhora / edited by: S. Pankova, V. Prishlyak]. Kyiv; Niu-York: UIT, VD “Prostir”. [in Ukrainian].

Svientsitskyi, I. (1913). [Retsenziia]: Brok O. Ocherk fyzyolohyy slavianskoi rechy ...; Broch Olaf. Slavische Phonetik [Brock O. Outline of the physiology of the Slavic language ...; Broch Olaf. Slavic Phonetics]. *Zapysky NTSh – Notes of SSS, CXIV*, 228–230. [in Ukrainian].

A-d J. [Jensen, A.] (1911). Strödda meddelander och aktstrycken underrättelser. *Historisk Tidskrift*. Trettionde årgången, 144–146. [in Swedish].

Doroschenko, D. (1935). Michael Hruschewskyj. *Historisk Tidskrift, 1*, 67–69. [in Swedish].

Jensen, A. (1916). Taras Schewtschenko ein Ukrainisches Dichterleben. Literarische studie. Wien: Druck von Adolf Holzhausen. [in German].

Telvak, V., & Ilnytskyi, V. (2018). Mykhailo Hrushevskyyi and Nicolae Iorga scholars' struggle over the national history. *Codrul Cosminului, XXIV/1*, 53–64. [in English].

Telvak, V., & Telvak, V. (2019). Mykhailo Hrushevskyyi in Czech historiography (the first third of the 20th century). *Codrul Cosminului, XXV/2*, 265–286. DOI: 10.4316/CC.2019.02.002 [in English].

Telvak, V., & Telvak, V. (2022). The First Institutional Encyclopaedia in Ukraine. Naukove tovarystvo imeni Shevchenka: Entsyklopediya (Shevchenko Scientific Society: Encyclopaedia). *Studia Historiae Scientiarum, 21*, 423–432. DOI: 10.4467/2543702XSHS.22.013.15979 [in English].

Telvak, V., Yanyshyn, B., & Telvak, V. (2021). Between history and politics: the image of Mykhailo Hrushevskyyi in German Slavic studies of the first third of the 20th century. *Przegląd nauk historycznych, XX/2*, 103–125. DOI: 10.18778/1644-857X.20.02.05 [in English].

Ukrainarna. (1921). *Ukrainarna*. Under redaktion av M. Ehrenpreis och Alfred Jensen. Stockholm. [in Swedish].

*Стаття надійшла до редакції 5 лютого 2022 р.
Стаття рекомендована до публікації 19.12.2022.*

УДК 930(477)(092)”18/19”:323.1(477)
DOI: 10.69550/3041-1467.1.303930

Богдан ЯНИШИН

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу історії України XIX – початку XX ст., Інститут історії України НАН України, вул. Грушевського, 4, м. Київ, Україна, 02000 (bogdanyanyshyn@gmail.com)

ORCID: 0000-0003-0386-2530

Bohdan YANYSHYN

PhD (History), Senior Research Fellow of Department of History of Ukraine of the XIX – early XX cc., Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine, 4 Hrushevsky Street, Kyiv, Ukraine, postal code 02000 (bogdanyanyshyn@gmail.com)

Бібліографічний опис статті: Янишин Б. (2022). Національне питання в роки Першої світової війни: візія Михайла Грушевського. *Axis Europae*, 1, 38–48. doi: 10.69550/3041-1467.1.303930

Bibliographic Description of the Article: Yanyshyn, B. (2022). Natsionalne pytannia v roky Pershoi svitovoi viiny: viziia Mykhaila Hrushevskoho [The national question during the World War I: vision of Mykhailo Hrushevsky]. *Axis Europae*, 1, 38–48. doi: 10.69550/3041-1467.1.303930 [in Ukrainian].

**НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ:
ВІЗІЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО**

Анотація. Метою дослідження є з'ясування особливостей висвітлення національної проблематики в публіцистиці М. Грушевського періоду першого заслання. **Методологічне підґрунтя** становить міждисциплінарний підхід. Особливий акцент зроблено на структурно-функціональному системному аналізі історіографічних фактів та методі критичного аналізу документального матеріалу. **Наукова новизна статті** полягає у спробі комплексного аналізу націоналістичних візій М. Грушевського в роки Великої війни. **Висновки.** Підсумовуючи публіцистику М. Грушевського років заслання, насамперед відзначимо його поставу українського інтелігента, який попри чималі небезпеки для власного життя послідовно відстоював інтереси свого народу доступною йому зброєю друкованого слова. Віднотуючи породжені світовим протистоянням чергові небезпеки для екзистенції українства, вчений віднаходив потрібні слова для підтримки співвітчизників, які опинилися у скрутних умовах, надихаючи їх власним прикладом для неухватного служіння народу всіма можливими засобами. Роки війни він розглядав як унікальну можливість перезавантаження заплутаних взаємин з нашими історичними сусідами, що протягом століть вбачали в українстві будівельний матеріал для власних націстворчих проєктів. Закликаючи лідерів думок російської і польської спільнот відмовитися від імперської риторики, М. Грушевський вказував на потребу і можливість налагодження рівноправного міжнаціонального діалогу на засаді перефразованого принципу гуманістичної філософії “*natio nationi res sacra*”. Звісно, можна сперечатися стосовно реалістичності тогочасних націоналістичних візій

вченого. Та одне виглядає беззаперечним – їхнє врахування дозволило б запобігти багатьом трагічним подіям минулого століття. Власне цим чималим прогностичним потенціалом публіцистика М. Грушевського надалі приваблює дослідників інтелектуальної історії Центрально-Східної Європи.

Ключові слова: М. Грушевський, публіцистика, Перша світова війна, національне питання, міжнародні взаємини.

THE NATIONAL QUESTION DURING THE FIRST WORLD WAR: VISION OF MYKHAILO HRUSHEVSKY

Abstract. *The purpose of the study is to find out the peculiarities of the coverage of national issues in the journalism of M. Hrushevsky during the period of the first exile. The methodological basis of the work is an interdisciplinary approach. Particular emphasis is placed on the structural and functional system analysis of historiographical facts and the method of critical analysis of documentary material. The scientific novelty of the article consists in an attempt to comprehensively analyze the ethnological visions of M. Hrushevsky during the Great War. Conclusions.* Summing up M. Hrushevsky's journalism during the years of exile, we should first of all note his position as a Ukrainian intellectual who, despite considerable danger to his own life, consistently defended the interests of his people with the printed word. Noting the next dangers for the existence of Ukrainians caused by the world confrontation, the scientist found the right words to support his compatriots who found themselves in difficult conditions, inspiring them with his own example to tirelessly serve the people by all possible means. He considered the war years as a unique opportunity to reset the tangled relations with our historical neighbors, who for centuries saw Ukraine as building material for their own nation-building projects. Calling on the opinion leaders of the Russian and Polish communities to abandon imperial rhetoric, M. Hrushevsky pointed to the need and possibility of establishing an equal international dialogue based on the paraphrased principle of the humanistic philosophy "natio nationi res sacra". Certainly, one can argue about the realism of the scientist's nationalistic visions of that time. But one thing seems indisputable – their consideration would have prevented many tragic events of the last century. It is precisely with this considerable prognostic potential that M. Hrushevsky's journalism continues to attract researchers of the intellectual history of Central-Eastern Europe.

Key words: M. Hrushevsky, journalism, World War I, national question, international relations.

Постановка проблеми. В творчій біографії Михайла Грушевського надалі є періоди, стосовно яких порівняна бідність джерельної бази ускладнює всебічну реконструкцію його життєпису. Серед них особливою важливістю позначені події заслання вченого в роки Першої світової війни. Як відомо, у той час загально визнаний лідер українства, до голосу якого прислухалися поділені збручанським кордоном українці, був змушений згорнути наукову і громадську активність, що суттєво ускладнило його комунікацію зі співвітчизниками. Це покликала до життя історіографічний стереотип про надзвичайну скромність створеного протягом 1915–1916 рр. творчого доробку автора "Історії України-Руси". Певною мірою до поширення цього стереотипу спричинився і сам М. Грушевський, повідомляючи тогочасним нечисленним кореспондентам про неможливість роботи за письмовим столом. Наприклад, у листі до Олексія Шахматова він зізнався, що "в мене немає жодного бажання до публіцистичних чи політичних виступів" (Елецкий, 1998, с. 231). Натомість, верифікація цього твердження втомленої

необґрунтованими переслідуваннями людини доводить, що з об'єктивних причин втративши можливість продовжувати суто наукові проекти, М. Грушевський цілком спрямував свій творчий потенціал на громадську публіцистику. В її фокусі перебували найбільш болючі для тогочасного українства проблеми національної екзистенції та взаємин із найближчими сусідами. На особливостях їх інтерпретації визначним істориком ми й зосередимося нижче.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Публіцистична спадщина М. Грушевського протягом тривалого часу перебуває у фокусі уваги дослідників його творчості. Таку популярність зумовило солідарне визнання її змістової фундаментальності, рідкісної в українській інтелектуальній культурі політематичності та чималої впливовості на різні суспільні верстви (Тельвак, 2010а). Дещо насьогодні написано й стосовно громадських виступів ученого періоду його заслання в роки Першої світової війни. Так, проблематику тогочасних публіцистичних дописів історика в загальному контексті його дореволюційної творчості з'ясувала Світлана Панькова (Панькова, 2005). Рецепцію громадських виступів М. Грушевського років заслання дослідив Віталій Тельвак (Тельвак, 2008а, с. 159–183; Тельвак, 2008; Тельвак, 2014; Telvak, Telvak, 2019; Telvak, Yanyshyn, Telvak, 2021; Telvak, Telvak, 2022; Telvak, Yanyshyn, 2021). Цілісно тогочасну інтелектуальну біографію автора “Історії України-Руси” реконструювали Руслан Пиріг і Віталій Тельвак (Пиріг, Тельвак, 2021, с. 247–270). Однак у працях цих та інших істориографів національні сюжети засланицької публіцистики М. Грушевського аналізуються лише принагідно. Цим і зумовлено актуальність пропонуваного дослідження.

Метою статті є з'ясування особливостей висвітлення національної проблематики в публіцистиці М. Грушевського періоду першого заслання.

Виклад основного матеріалу. Як знаємо, на початку збройного протистояння європейських держав львівський професор з ризиком для життя залишив Галичину і через низку західноєвропейських країн добрався до Києва. Цим він, з-поміж іншого, бажав довести лояльність передзбручанського українства російській монархії, що саме вступила, як тоді писала правомонархічна періодика, в екзистенційну війну з “одвічними ворогами слов'янства”. Проте доля вченого була визначена задовго перед тим і після нетривалого ув'язнення і слідства, попри цілковиту відсутність доказів, він був у позасудовому порядку засланий до російської глибинки в Сибірськ, хоча попередньо царат визначив місцем покарання значно суворішу кліматом Томську губернію. Занурившись в російське життя у перші місяці війни, М. Грушевський був вражений наростаючою антиукраїнською істерією, що її поширювали провладні часописи. Цю риторику супроводжували небачені перед тим гоніння на українські видання, інституції та лідерів думок. Ученого шокував превентивний характер цих брутальних заходів, адже наддніпрянське українство нічим не виявило своєї незгоди з тотальною мілітаризацією й уніфікацією громадського життя в імперії Романових. Тож саме поточні події сформували тематику його тогочасної публіцистики, підштовхнувши до осмислення стану і завдань українства в нових трагічних для нього обставинах, коли “лінія фронту пройшла всередині, по живому національному тілу та, розрізавши його нездоланим воєнним кордоном, замкнула у ворогуючих таборах живі частини національного організму, перервавши будь-які стосунки між ними” (Грушевський, 2005, с. 447).

Першочергово М. Грушевський зосередився на захисті доброго імені підросійського українства від шельмування правомонархічною пресою. Її співробітники наполегливо поширювали серед своїх читачів міфи про український рух як явище

штучне, створене “австронімецькою” розвідкою для знищення “єдності російського народу від Камчатки до Карпат”. Для доказу цієї нісенітничі наводилися факти зрозумілої лояльності галицьких українців віденському двору та творення ними військових формацій, на зразок корпусу Українських січових стрільців, що мали воювати з російською армією. У цих повсюдно поширюваних спекуляціях нерідко виринало й ім'я М. Грушевського, якому приписували то участь у таємних нарадах австрійських і німецьких можновладців, то моральну відповідальність за постанови УСС (Тельвак, 2010). Учений виправдано не реагував на закиди вуличної преси, але був змушений реплікувати на прямі звинувачення свого колишнього професора по Університету святого Володимира Юліана Кулаковського. Цей помітний член Київського клубу націоналістів у статті під промовистою назвою “Русским людям, именующим себя “украинцами”” закинув колишньому студенту причетність до організації УСС і “пролиття ними російської крові” на тій підставі, що серед стрільців були його львівські вихованці.

У своїй відповіді на сторінках петербурзької кадетської газети “Речь” М. Грушевський, усвідомлюючи непевність становища політичного засланця, аргументовано відкинув зроблені на його адресу закиди. Водночас ця відповідь стала зручною нагодою з'ясувати російській громадськості дійсні орієнтири українства. Отже, вчений, стисло показавши політичну еволюцію підросійських співвітчизників твердо заявив, що “австрійська орієнтація не є вирішенням українського питання; що цей політичний настрій не має жодного впливу на настрої українського суспільства в Росії і не може жодним чином розраховувати на його співчуття” (Грушевський, 2005к, с. 420). З огляду на це національну політику царату в українському питанні М. Грушевський вважає не тільки не виправданою, але й шкідливою для єдності країни, яка мобілізує всі ресурси на боротьбу з ворогом. Виявляючи “гріхи старого режиму Росії” в національному питанні, історик наголошує на необхідності їх якомога швидшого виправлення. Першими кроками на цьому шляху, вважає вчений, повинно бути уможливлення вільного розвитку “народної української культури, народної української школи, народної літератури й преси” (Грушевський, 2005к, с. 421).

Визначаючи ці першочергові потреби і вимоги модерного українства, М. Грушевський закликав співвітчизників вийти зі стану летаргії, властивого першим місяцям війни, і перейти до якомога ширшої їх пропаганди на усіх можливих майданчиках громадської комунікації. Це потрібно для того, слушно твердить він, щоб актуалізовані війною інші національні питання поліетнічної імперії Романових не витіснили з порядку денного петербурзького політикуму потреб найбільшої меншини (Грушевський, 2005а). У такій популяризації, звертав увагу М. Грушевський, варто робити акцент на тому, що українство не є продуктом новітнього походження, адже уже пів століття тому, до валуєвських репресій, воно розвивалося в усій повноті, виявивши себе з усією виразністю у літературній творчості й у практичній думці, в теоретичних обґрунтуваннях, історичних і політико-соціальних, у течіях консервативних, ліберальних і радикальних (Грушевський, 2005б). Моральною підставою такої популяризаторської праці для українських діячів, наголошує публіцист, має бути факт чималої участі наддніпрянців у складі російської армії, як також значні нещастя і руйнування, що їх зазнали мешканці українських теренів.

Однак заклики М. Грушевського і його колег до лідерів думок російської громадськості був значною мірою ними проігнорований і курс на “викорінення українства” не лише не пом'якшувався, але й подекуди набував відверто потворних рис. Історик неодноразово нарікав, що російське суспільство залишалось і залишається

глибоко байдужим, якщо не ворожим до національного питання загалом і до українського зокрема, і дедалі більше стає очевидним, що центр ваги лежить тут, в усякому разі, не в браку інформаційних джерел, інформаційного матеріалу, і не в недостатній енергії самих українців у справі поінформування сусідів про власні потреби. Осмислюючи причини цієї ситуації, автор “Історії України-Руси” висуває провідникам російської громади важке, але справедливе звинувачення у співучасті разом із царатом у масштабних переслідуваннях українства: “Русифікація, як це не сумно, є спільною справою влади та російського суспільства” (Грушевський, 2005с, с.489).

На доказ такого висновку М. Грушевський наводить вражальні своїм цинізмом дописи російських публіцистів на сторінках декларативно демократичних часописів “Русская мысль” і “Летопись” про природу національного і феномен націоналізму. Один з них Дмитро Муретов відверто переконував читачів, що українство як явище “малого націоналізму” повинно цілком розчинитися в російському житті, що уособлює націоналізм “великий”. Вміло полемізуючи з цими тезами з позицій гуманістичної філософії, М. Грушевський вказав як на небезпечне явище тогочасного російського громадського життя “апологію імперіалістичного націоналізму, поєднану з походом проти малих народностей і малих культур”, в першу чергу з українством (Грушевський, 2005d, с. 461). “Мені уявляються дуже небезпечними ці виправдання загарбницького імперіалістичного націоналізму та засудження малої культури, яка не виявляє агресивності, – наголошує історик, – оскільки вони розпалюють прагнення, що не мають нічого спільного з культурою і справжньою творчістю” (Грушевський, 2005е, с. 467).

Одним із трагічних проявів вищезгаданого переконання частини російських інтелектуалів у потребі викорінення українства будь-якою ціною, що на ньому заго-стрував увагу громадськості М. Грушевський, стала масова депортація галичан після окупації Наддністрянщини царськими військами. Попри запевнення петербурзької влади, що містилися у відозві Верховного Головнокомандувача до народів Австрії про щире прагнення Росії, “аби кожен із вас міг розвиватися та процвітати, зберігаючи найдорожче надбання батьків, мову і віру”, чималу кількість галицьких українців гвалтовно схопили, перетворили на заручників і вислали до російської глибинки, здебільшого в північні регіони. Там ні в чому не винні представники різних прошарків населення і вікових груп, які здебільшого сприймали окупацію краю як прихід “своїх”, потрапляли в нелюдські умови існування та нерідко гинули. У зв’язку з цим М. Грушевський риторично запитує представників російської влади: “Чи ж не пора змінити ставлення до найближчої, спорідненої по крові та мові, по спільних історичних переказах, багатомільйонної народності, з якою тісне внутрішнє єднання, засноване на вільному й необмеженому співіснуванні, а не підпорядкуванні, і відсутність усіляких внутрішніх перегородок, усіляких внутрішніх тріщин були б особливо цінними й дорогими в часи тяжких випробувань” (Грушевський, 2005f, с. 435).

Зрештою, при осмисленні специфіки взаємин нашого народу зі східним сусідом у роки війни, М. Грушевський з неспокоєм відновував посилення репресій стосовно самого українського імені, що було поверненням до темних у національній імперській політиці повалуєвських часів. “Українське ім’я стало одним із жупелів для сучасних україноборців”, – з жалем підсумовує огляд російської преси визначний історик (Грушевський, 2005f, с. 435). При цьому він відкидає поширювані в ній міркування про непридатність українського імені, промовисто називаючи ці аргументи “словоблуддям”. Учений слушно зауважує, що насправді тут йдеться про визнання чи невизнання самого факту існування української народності, українського руху й

українських традицій. Тож жодні назви не примирять тих, хто не визнає цього факту, наголошує публіцист, як і жодний термін не налякає тих, хто щиро зважає на прагнення до національного самовизначення та необмеженого розвитку взагалі великих і малих народів, обділених історією.

Поряд із обговоренням національного питання у контексті осмислення специфіки українсько-російського діалогу, М. Грушевський в роки заслання також торкався проблематики взаємин нашого народу з його західним сусідом. Як відомо, у львівське двадцятиліття вчений чимало уваги приділяв генезі й тогочасному стану польсько-українських стосунків (Тельвак, Педич, 2015; Тельвак, 2017; Тельвак, 2018). У роки війни цю цікавість актуалізувало кокетування еліт воюючих імперій з поляками, яким наввипередки обіцяли радикальне розширення прав і свобод аж до відновлення незалежності, щоправда під німецьким протекторатом. М. Грушевський щиро вітав ці повідомлення про втілення мрій поляків у відновленні політичної самостійності: “Українське суспільство, звичайно, не може ставитися інакше, ніж із повним співчуттям, до здійснення споконвічних прагнень польського суспільства до відновлення свого державного життя” (Грушевський, 2005g, с. 504). Водночас публіцист закликав владні сфери не зупинятися на цьому шляху звільнення знедолених народів Центрально-Східної Європи.

Та найбільше М. Грушевському при обговоренні відродження польської самостійності йшлося про статус західноукраїнських земель, які в нових умовах з під впливу рівно віддаленого від національних громад Королівства Галиції і Лодомерії імперського центру переходили під цілковиту владу званої своїми антиукраїнськими настроями польської шляхти. Вчений застерігав нових господарів східногалицьких теренів, щоб учорашні пригноблені, ставши панамі становища, не перетворилися на гнобителів колишніх товаришів по нещастю, позбавлених політичної самостійності (Грушевський, 2005e, с. 468). Вкотре засуджуючи “пережитки історичної Польщі”, український публіцист закликає польську громадськість обмежити свої територіальні апетити етнографічними землями і дати можливість вільного розвитку колишнім національним меншинам старої Речі Посполитої.

Звертаючись до керманців відновленої держави, М. Грушевський наголошував на потребі того, щоб нова Польща не повторювала гріхів “історичної Польщі”, яка будувала свою славу й добробут на поневоленні та придушенні національного життя своїх слабших сусідів і врешті-решт загинула через нехтування завданнями свого внутрішнього ладу в гонитві за успіхами імперіалістичної політики. Йшлося йому також, щоб будівничі нової Польщі з огляду на це свідомо й рішуче відrekliся від будь-яких прагнень до того, аби використовувати як “культурний гній” польської державності й культури ці обділені історичною Польщею народності. Також історик вважав за потрібне, щоб вони щиро доклали свої зусилля до розмежування етнографічної Польщі від чужорідних анексів її та надали народностям, вкрапленим у польське населення корінної Польщі, ті права культурного самовизначення й національного розвитку, на які претендують польські елементи, вкраплені в сусідні території українські, білоруські, литовські. Нарешті, щоб вони звільнилися від успадкованого ними від історичної Польщі переважаючої аристократії та влади клерикалізму і поклали б у підвалини свого державного й суспільного будівництва інтереси широких мас трудівників, виправляючи гріхи й провини перед ними старої Польщі. “За цих умов, – наголошує український публіцист, – нова незалежність Польщі стала б бажаним товаришем і співробітником у

справі влаштування національних і суспільних стосунків для її сусідів” (Грушевський, 2005g, с. 505).

На жаль, до запропонованих М. Грушевським рецептів міжнаціонального розуміння наші західні сусіди не дослухалися, обравши імперський за своєю природою принцип компенсації втрат у польських етнографічних краях набутками в сторонах іншонародних, який ліг в основу згадуваних ученим “історичних польських провін” у минулому. Усвідомлюючи це, царський засланець з тривогою констатував, що “над Західною Україною нависла тяжка хмара, і нова фаза польського питання, в котру воно вступає, зовсім не віщує в найближчому майбутньому сприятливого влаштування національних стосунків з поляками народностей, пов’язаних з ними тяжким спадком історичної Польщі” (Грушевський, 2005g, с. 511). Як знаємо, неврахування застережень М. Грушевського надзвичайно дорого коштувало обом сусіднім народам, свідченням чого були трагічні події нашої історії першої половини ХХ ст.

З огляду на наведені рефлексії постає питання – а який рецепт розв’язання національних проблем в Центральній-Східній Європі сам М. Грушевський вважав найбільш оптимальним з урахуванням складного досвіду взаємин українців із східним та західним сусідами? Незважаючи на страшну руїну, яку європейським народам принесла Велика війна, український публіцист з чималим оптимізмом вказує на потребу і можливість створення ґрунту для нового соціального і політичного життя суспільства. На його тогочасне бачення ситуації помітно вплинула промова президента США Вудро Вільсона від 22 (9) січня 1917 р. щодо принципів міжнародного порозуміння, національної рівноправності й європейської згоди. Докладно аналізуючи цю доповідь у статті “Перспективи нового життя”, М. Грушевський цілком поділяє погляди заокеанського політика, що в основу майбутнього світоустрою має бути покладене “правильне розв’язання пекучих питань територіального, расового і національного характеру” на засаді “почуття правди і справедливості” (Грушевський, 2005i, с. 516). Та найбільше українському діячеві заімпонувала ідея американського президента про потребу створення загальносвітового органу, прообразу дещо пізнішої Ліги Націй, який мав би гарантувати дотримання національної свободи і рівноправності в усіх куточках світу. Цікаво, що про потребу такої понад державної інституції сам М. Грушевський заявляв ще в 1916 р. у згадуваній вище статті “Про великий і малий націоналізм”.

Насамкінець стисло з’ясуємо рецепцію проаналізованої вище засланницької публіцистики М. Грушевського, насамперед в українському інтелектуальному середовищі. Серед наддніпрянських діячів вона була сприйнята співчутливо як солідарний вираз поглядів всіх підросійських українців. Натомість у середовищі зазбручанських політиків такої однастайності не було, адже вимушені проросійські тези засланця контрастували з провіденськими настроями об’єднаних у Союз визволення України галичан. Найбільш критично засланницьку публіцистику М. Грушевського оцінив майбутній ідеолог українського націоналізму і його колишній студент по Львівському університету Дмитро Донцов. Для прикладу згадаємо його статтю “Національні святощі”, в якій він завуальовано, але достатньо прозоро натякаючи на автора “Історії України-Руси”, засудив “одного професора” та “консеквентного автономіста і апостола угоди з російським народом” за популяризацію Драгоманівської ідеї федеративного єднання з Росією, порадивши М. Грушевському не говорити від імені всіх співвітчизників у важливих справах вибору зовнішньополітичних орієнтирів (Донцов, 1916).

Висновки. Підсумовуючи публіцистику М. Грушевського років першого заслання, насамперед відзначимо його поставу українського інтелігента, який попри

чималі небезпеки для власного життя послідовно відстоював інтереси свого народу доступною йому зброєю друкованого слова. Відготовуючи породжені світовим протистоянням чергові небезпеки для екзистенції українства, вчений віднаходив потрібні слова для підтримки співвітчизників, які опинилися у скрутних умовах, надихаючи їх власним прикладом для неухального служіння народу всіма можливими засобами. Роки війни він розглядав як унікальну можливість перезавантаження заплутаних взаємин з нашими історичними сусідами, що протягом століть вбачали в українстві будівельний матеріал для власних націєтворчих проєктів. Закликаючи лідерів думок російської і польської спільнот відмовитися від імперської риторики, М. Грушевський вказував на потребу і можливість налагодження рівноправного міжнародного діалогу на засаді перефразованого принципу гуманістичної філософії “*natio nationi res sacra*”. Звісно, можна сперечатися стосовно реалістичності тогочасних націоналістичних візій вченого. Та одне виглядає беззаперечним – їхнє врахування дало б змогу запобігти багатьом трагічним подіям минулого століття. Власне цим чималим прогностичним потенціалом публіцистика М. Грушевського надалі приваблює дослідників інтелектуальної історії Центрально-Східної Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Грушевський, М.** (2005). Новий рік. *Грушевський М.С. Твори: у 50 т., т. 3* (с. 447–450). Львів: Видавництво “Світ”.
- Грушевський, М.** (2005а). Зайві сумніви. *Грушевський М.С. Твори: у 50 т., т. 3* (с. 428–430). Львів: Видавництво “Світ”.
- Грушевський, М.** (2005b). Кілька слів про українство. *Грушевський М.С. Твори: у 50 т., т. 3* (с. 475–480). Львів: Видавництво “Світ”.
- Грушевський, М.** (2005с). Українство і російська преса. *Грушевський М.С. Твори: у 50 т., т. 3* (с. 486–492). Львів: Видавництво “Світ”.
- Грушевський, М.** (2005d). Про великий і малий націоналізм. *Грушевський М.С. Твори: у 50 т., т. 3* (с. 461–466). Львів: Видавництво “Світ”.
- Грушевський, М.** (2005е). Ще про великий і малий націоналізм. *Грушевський М.С. Твори: у 50 т., т. 3* (с. 466–471). Львів: Видавництво “Світ”.
- Грушевський, М.** (2005f). З українського життя. *Грушевський М.С. Твори: у 50 т., т. 3* (с. 431–446). Львів: Видавництво “Світ”.
- Грушевський, М.** (2005g). Незалежна Польща й автономна Галичина. *Грушевський М.С. Твори: у 50 т., т. 3* (с. 503–511). Львів: Видавництво “Світ”.
- Грушевський, М.** (2005і). Перспективи нового життя. *Грушевський М.С. Твори: у 50 т., т. 3* (с. 513–520). Львів: Видавництво “Світ”.
- Грушевський, М.** (2005k). Глінний прах. *Грушевський М.С. Твори: у 50 т., т. 3* (с. 418–423). Львів: Видавництво “Світ”.
- Донцов, Д.** (1916). Національні святощі. *Шляхи, 12–14*, 451–452.
- Елецкий, П.** (1998). Ссылка М. С. Грушевского. *Минувшее: Исторический альманах, 23*, 212–241.
- Панькова, С.** (2005). Публіцистика Михайла Грушевського поміж двох революцій (1907 – березень 1917). *Грушевський М.С. Твори: у 50 т., т. 3* (с. V–XVI). Львів: Видавництво “Світ”.
- Пиріг, Р., Тельвак, В.** (2021). *Михайло Грушевський: життєпис на тлі доби*. Херсон: Видавництво ОЛДІ-ПЛЮС.

Тельвак, В., Педич, В. (2015). Михайло Грушевський та польська професорська корпорація Львівського університету: між співпрацею та конфліктами. *Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність (до 75-ліття створення історичного факультету): колективна монографія*. Львів: ПАІС, 62–70.

Тельвак, В. (2008). Михайло Грушевський у публіцистиці військового часу (1914–1916 рр.). *Український історик*, 3–4, 271–292.

Тельвак, В. (2008а). *Творча спадщина Михайла Грушевського в оцінках сучасників (кінець ХІХ – 30-ті роки ХХ століття)*. Київ – Дрогобич: “Вимір”.

Тельвак, В. (2010). “Ересіарх українського руху” (рецепція творчої спадщини М. Грушевського в російському правонархічному середовищі першої третини ХХ ст.). *Історіографічні дослідження в Україні*, 20, 131–154.

Тельвак, В. (2010а). Грушевськознавство: методологічні проблеми поступу. *Краєзнавство*, 3, 29–35.

Тельвак, В. (2014). Дилема “Росія-Захід” в історіографічній спадщині Михайла Грушевського. *Історіографічні дослідження в Україні*, 24, 184–195.

Тельвак, В. (2017). Михайло Грушевський та польсько-український конфлікт у Львівському університеті: спроба реконструкції. *Східноєвропейський історичний вісник*, 4, 28–35.

Тельвак, В. (2018). Михайло Грушевський та боротьба за українські кафедри Львівського університету. *Східноєвропейський історичний вісник*, 3, 156–162.

Telvak, V., & Telvak, V. (2019). Mykhailo Hrushevsky in Czech historiography (the first third of the 20th century). *Codrul Cosminului*, XXV/2, 265–286. DOI: 10.4316/CC.2019.02.002 [in English].

Telvak, V., & Yanyshyn, B. & Telvak, V. (2021). Between history and politics: the image of Mykhailo Hrushevsky in German Slavic studies of the first third of the 20th century. *Przegląd nauk historycznych*, XX/2, 103–125. DOI: 10.18778/1644-857X.20.02.05 [in English].

Telvak, V., & Telvak, V. (2022). The First Institutional Encyclopaedia in Ukraine. Naukove tovarystvo imeni Shevchenka: Entsyklopediya (Shevchenko Scientific Society: Encyclopaedia). *Studia Historiae Scientiarum*, 21, 423–432. DOI: 10.4467/2543702XSHS.22.013.15979 [in English].

Telvak, V., & Yanyshyn, B. (2021). “Geschichte des Ukrainischen (Ruthenischen) volkes“ of Mykhailo Hrushevsky in the discussions of the beginning of the XXth century. *Studia Historica Nitriensia*, 25/1, 71–90. DOI: 10.17846/SHN.2021.25.1.71-90 [in English].

REFERENCES

Hrushevskiy, M. (2005). Novyi rik [New Year]. *Hrushevskiy M. S. Tvory: u 50 t. T. 3 – Hrushevsky M.S. Works: 50 vol.* Vol. 3 (s. 447–450). Lviv: Vydavnytstvo “Svit”. [in Ukrainian].

Hrushevskiy, M. (2005a). Zaiivi sumnivy [Unnecessary doubts]. *Hrushevskiy M. S. Tvory: u 50 t. T. 3 – Hrushevsky M.S. Works: 50 vol.* Vol. 3 (s. 428–430.). Lviv: Vydavnytstvo “Svit”. [in Ukrainian].

Hrushevskiy, M. (2005b). Kilka sliv pro ukrainstvo [A few words about Ukrainianness]. *Hrushevskiy M. S. Tvory: u 50 t. T. 3 – Hrushevsky M. S. Works: 50 vol.* Vol. 3 (s. 475–480). Lviv: Vydavnytstvo “Svit”. [in Ukrainian].

Hrushevskiy, M. (2005c). Ukrainstvo i rosiiska presa [Ukraine and the Russian press]. *Hrushevskiy M. S. Tvory: u 50 t. T. 3 – Hrushevsky M. S. Works: 50 vol.* Vol. 3 (s. 486–492). Lviv: Vydavnytstvo “Svit”. [in Ukrainian].

Hrushevskiy, M. (2005d). Pro velykyi i малыi natsionalizm [About big and small nationalism]. *Hrushevskiy M. S. Tvory: u 50 t. T. 3 – Hrushevsky M.S. Works: 50 vol.* Vol. 3 (s. 461–466). Lviv: Vydavnytstvo “Svit”. [in Ukrainian].

Hrushevskiy, M. (2005e). Shche pro velykyi i малыi natsionalizm [Also about big and small nationalism]. *Hrushevskiy M. S. Tvory: u 50 t. T. 3 – Hrushevsky M.S. Works: 50 vol.* Vol. 3 (s. 466–471). Lviv: Vydavnytstvo “Svit”. [in Ukrainian].

Hrushevskiy, M. (2005f). Z ukrainskoho zhyttia [From Ukrainian life]. *Hrushevskiy M. S. Tvory: u 50 t. T. 3 – Hrushevsky M.S. Works: 50 vol.* Vol. 3 (s. 431–446). Lviv: Vydavnytstvo “Svit”. [in Ukrainian].

Hrushevskiy, M. (2005g). Nezalezhna Polshcha y avtonomna Halychyna [Independent Poland and autonomous Galicia]. *Hrushevskiy M. S. Tvory: u 50 t. T. 3 – Hrushevsky M.S. Works: 50 vol.* Vol. 3 (s. 503–511). Lviv: Vydavnytstvo “Svit”. [in Ukrainian].

Hrushevskiy, M. (2005i). Perspektyvy novoho zhyttia [Prospects of a new life]. *Hrushevskiy M. S. Tvory: u 50 t. T. 3 – Hrushevsky M.S. Works: 50 vol.* Vol. 3 (s. 513–520). Lviv: Vydavnytstvo “Svit”. [in Ukrainian].

Hrushevskiy, M. (2005k). Tlinnyi prakh [Corrosive dust]. *Hrushevskiy M. S. Tvory: u 50 t. T. 3 – Hrushevsky M.S. Works: 50 vol.* Vol. 3 (s. 418–423). Lviv: Vydavnytstvo “Svit”. [in Ukrainian].

Dontsov, D. (1916). Natsionalni sviatoshchi [National holy things]. *Shliakhy – Paths, 12–14*, 451–452. [in Ukrainian].

Eletskiy, P. (1998). Ssylka M. S. Hrushevskoho [The exile of M. S. Hrushevskiy]. *Mynuvshee: Ystorycheskyi almanakh – Past: Historical Almanac, 23*, 212–241. [in Russian].

Pankova, S. (2005). Publitsystyka Mykhaila Hrushevskoho pomizh dvokh revoliutsii (1907 – berezen 1917) [Journalism of Mykhailo Hrushevsky between two revolutions (1907 - March 1917)]. *Hrushevskiy M. S. Tvory: u 50 t. T. 3 – Hrushevsky M.S. Works: 50 vol.* Vol. 3 (s. V–XVI). Lviv: Vydavnytstvo “Svit”. [in Ukrainian].

Pyrih, R., & Telvak, V. (2021). *Mykhailo Hrushevskiy: zhyttiepys na tli doby [Mykhailo Hrushevskiy: biography against the backdrop of the times]*. Kherson: Vydavnytstvo OLDI-PLIuS. [in Ukrainian].

Telvak, V., & Pedych, V. (2015). Mykhailo Hrushevskiy ta polska profesorska korporatsiia Lvivskoho universytetu: mizh spivpratseiu ta konfliktamy [Mykhailo Hrushevskiy and the Polish professorial corporation of Lviv University: between cooperation and conflicts]. *Istoriia ta istoryky u Lvivskomu universyteti: tradytsii ta suchasnist (do 75-littia stvorennia istorychnoho fakultetu): kolektyvna monohrafiia – History and historians at Lviv University: traditions and modernity (to the 75th anniversary of the history faculty): collective monograph*, Lviv: PAIS, 62–70. [in Ukrainian].

Telvak, V. (2008). Mykhailo Hrushevskiy u publitsystytsi viiskovoho chasu (1914–1916 rr.) [Mykhailo Hrushevskiy in wartime journalism (1914–1916)]. *Ukrainskyi istoryk – Ukrainian historian, 3–4*, 271–292. [in Ukrainian].

Telvak, V. (2008). *Tvorcha spadshchyna Mykhaila Hrushevskoho v otsinkakh suchasnykiv (kinets XIX – 30-ti roky XX stolittia) [Mykhailo Hrushevsky's creative heritage in the estimations of contemporaries (end of the XIX – 30s of the XX century)]*. Kyiv–Drohobych: “Vymir”. [in Ukrainian].

Telvak, V. (2010). “Eresyarkh ukraïnskoho dvyzhenyia” (retseptsiiia tvorchoi spadshchyny M. Hrushevskoho v rosiiskomu pravomonarkhichnomu seredovyshchi pershoi tretyny XX st.) [“Heresyarch of the Ukrainian movement” (reception of the creative heritage of M. Hrushevsky in the Russian right-monarchist environment of the first third of the 20th century)]. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini – Historiographic research in Ukraine*, 20, 131–154. [in Ukrainian].

Telvak, V. (2010). Hrushevskoznavstvo: metodolohichni problemy postupu [Hrushevsky studies: methodological problems of progress]. *Kraieznavstvo – Local history*, 3, 29–35. [in Ukrainian].

Telvak, V. (2014). Dylema “Rosiiia-Zakhid” v istoriografichnii spadshchyni Mykhaila Hrushevskoho [The “Russia-West” dilemma in the historiographic heritage of Mykhailo Hrushevskyyi]. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini – Historiographic research in Ukraine*, 24, 184–195. [in Ukrainian].

Telvak, V. (2017). Mykhailo Hrushevskyyi ta polsko-ukraïnskyyi konflikt u Lvivskomu universyteti: sproba rekonstruktsii [Mykhailo Hrushevskyyi and the Polish-Ukrainian conflict at Lviv University: an attempt at reconstruction]. *Skhidnoievropeïskyyi istorychnyyi visnyk – East European Historical Bulletin*, 4, 28–35. [in Ukrainian].

Telvak, V. (2018). Mykhailo Hrushevskyyi ta borotba za ukraïnski kafedry Lvivskoho universytetu [Mykhailo Hrushevskyyi and the struggle for Ukrainian departments of Lviv University]. *Skhidnoievropeïskyyi istorychnyyi visnyk – East European Historical Bulletin*, 3, 156–162. [in Ukrainian].

Telvak, V., & Telvak, V. (2019). Mykhailo Hrushevsky in Czech historiography (the first third of the 20th century). *Codrul Cosminului*, XXV/2, 265–286. DOI: 10.4316/CC.2019.02.002 [in English].

Telvak, V., Yanyshyn, B., & Telvak, V. (2021). Between history and politics: the image of Mykhailo Hrushevsky in German Slavic studies of the first third of the 20th century. *Przegląd nauk historycznych*, XX/2, 103–125. DOI: 10.18778/1644-857X.20.02.05 [in English].

Telvak, V., & Telvak, V. (2022). The First Institutional Encyclopaedia in Ukraine. Naukove tovarystvo imeni Shevchenka: Entsyklopediya (Shevchenko Scientific Society: Encyclopaedia). *Studia Historiae Scientiarum*, 21, 423–432. DOI: 10.4467/2543702XSHS.22.013.15979 [in English].

Telvak, V., & Yanyshyn, B. (2021). “Geschichte des Ukrainischen (Ruthenischen) volkes“ of Mykhailo Hrushevsky in the discussions of the beginning of the XXth century. *Studia Historica Nitriensia*, 25/1, 71–90. DOI: 10.17846/SHN.2021.25.1.71-90 [in English].

*Стаття надійшла до редакції 23 січня 2022 р.
Стаття рекомендована до публікації 19.12.2022.*

УДК 327(477:437):338.48(437)

DOI: 10.69550/3041-1467.1.303928

Роман КОРСАК

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри туристичної інфраструктури та готельно-ресторанного господарства, ДВНЗ “Ужгородський національний університет”, вул. Українська, 19, м. Ужгород, Україна, індекс 88 000 (korsakr@i.ua)

ORCID: 0000-0001-9245-252X

ResearcherID: B-9061-2019

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (vilnickiy@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-4969-052X

ResearcherID: H-4431-2017

Scopus ID: 57203399830

Roman KORSACK

PhD hab. (History), Full Professor, Head of the Department of Tourism Infrastructure and Hotel and Restaurant Management, Uzhhorod National University, 19, Ukrainian Street, Uzhhorod, Ukraine, postal code 88000 (korsakr@i.ua)

Vasyl ILNYTSKYI

PhD hab. (History), Full Professor, Head of the Department of History of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Street, Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (vilnickiy@gmail.com)

Бібліографічний опис статті: Корсак, Р., Ільницький, В. (2022). Торгівля та готельно-туристична галузь Чехії у контексті євроінтеграції: можливості для українсько-чеської співпраці (2000 – 2019). *Axis Europae*, 1, 49–63. doi: 10.69550/3041-1467.1.303928

Bibliographic Description of the Article: Korsak, R., & Pnytskyi, V. (2022). Torhivlia ta hotelno-turystychna haluz Chekhii u konteksti yevrointehratsii: mozhlyvosti dlia ukrainsko-cheskoj spivpratsi (2000 – 2019) [Trade and Hotel and Tourism industry of the Czech Republic in the context of European integration: opportunities for Ukrainian-Czech cooperation (2000 – 2019)]. *Axis Europae*, 1, 49–63. doi: 10.69550/3041-1467.1.303928 [in Ukrainian].

**ТОРГІВЛЯ ТА ГОТЕЛЬНО-ТУРИСТИЧНА ГАЛУЗЬ ЧЕХІЇ
У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ:
МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКОЇ СПІВПРАЦІ (2000 – 2019)**

Анотація. Мета статті – комплексно проаналізувати чеський досвід реформування торгівлі та готельно-туристичного комплексу у контексті євроінтеграції протягом перших двох десятиліть XXI ст. (2000–2019). Дослідження розкриває

характерні риси процесу адаптації чеського суспільства до європейських стандартів, дослідження особливостей чеських економічних реформ та їх можливого використання для України. **Методологія дослідження.** Автори дослідження використали різноманітні наукові методи, що дають підставу здійснити аналіз та узагальнення інформації, а також розширити знання про взаємодію України та Чехії у сферах євроінтеграції, торгівлі та туризму. Для розв'язання наукових завдань, автори публікації застосували загальнонаукові методи пізнання: аналізу, синтезу, системності, узагальнення, конкретності, історизму та діалектичного методу. В історичному дослідженні діалектичний метод найповніше реалізується через принципи історизму, тому під час здійснення дослідження автори віддали перевагу історичним методам: історико-описовому методу (історико-генетичному, історико-порівняльному, історико-синтетичному), історико-діахронному, методу емпіричному аналізу тощо. **Наукова новизна.** Основна наукова новизна полягає в аналізі впливу євроінтеграції на розвиток торговельних відносин і готельно-туристичної галузі Чехії, а також вивченні можливостей співпраці з Україною у цих сферах. Крім того, зазначена тема актуальна в сучасному контексті, де міжнародна торгівля, готельно-ресторанний бізнес та туризм стають все більш важливими елементами економічного розвитку. Вивчення українсько-чеської перспективи у контексті євроінтеграції відкриває нові можливості для співпраці та розвитку обох країн, а також доповнює наукові дослідження у галузі міжнародних відносин, економіки та туризму. **Висновки.** У процесі євроінтеграції Чехія активно розвивала свою торговельну та готельно-туристичну галузі, використовуючи різноманітні механізми співпраці з країнами Європейського Союзу. Це включало реалізацію спільних проєктів та програм, спрямованих на розвиток туризму, поліпшення інфраструктури та збільшення торговельного обороту. Чехія вдало залучала міжнародні фонди, такі як програми Європейського Союзу, для спільних проєктів з українськими партнерами, що сприяло збільшенню інвестицій та модернізації туристичної інфраструктури. Додатково, співпраця з іншими країнами ЄС у цих сферах сприяла підвищенню конкурентоспроможності Чехії на європейському ринку.

Ключові слова: Україна, Чехія, торгівля, українсько-чеська співпраця, гостинність, готельно-туристичний комплекс, туризм, Європейський Союз.

TRADE AND HOTEL AND TOURISM INDUSTRY OF THE CZECH REPUBLIC IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION: OPPORTUNITIES FOR UKRAINIAN-CZECH COOPERATION (2000–2019)

Abstract. *The purpose of the article is to comprehensively analyze the Czech experience of reforming society in the trade and hotel-tourism complex in the context of European integration during the first two decades of the 21st century (2000–2019). The study reveals the characteristic features of the process of adaptation of Czech society to European standards, the study of the peculiarities of Czech economic reforms and their possible use for Ukraine. Research methodology.* The authors of the study used a variety of scientific methods that allow for the analysis and generalization of information, as well as to expand knowledge about the interaction between Ukraine and the Czech Republic in the spheres of European integration, trade and tourism. To solve scientific problems, the authors of the publication applied general scientific methods of cognition: analysis, synthesis, systematicity, generalization, concreteness, historicism, and the dialectical method. In historical research, the dialectical method is

most fully implemented through the principles of historicism, therefore, during the research, the authors preferred historical methods: historical-descriptive method (historical-genetic, historical-comparative, historical-synthetic), historical-diachronic, empirical analysis method, etc. Scientific novelty. **The main scientific novelty** is the analysis of the impact of European integration on the development of trade relations and the hotel and tourism industry of the Czech Republic, as well as the study of the possibilities of cooperation with Ukraine in these areas. In addition, the mentioned topic is relevant in the modern context, where international trade, hotel and restaurant business and tourism are becoming increasingly important elements of economic development. The study of the Ukrainian-Czech perspective in the context of European integration opens up new opportunities for cooperation and development of both countries, as well as complements scientific research in the field of international relations, economics and tourism. **Conclusions.** In the process of European integration, the Czech Republic actively developed its trade and hotel and tourism industries, using various mechanisms of cooperation with the countries of the European Union. This included the implementation of joint projects and programs aimed at developing tourism, improving infrastructure and increasing trade turnover. The Czech Republic has successfully attracted international funds, such as European Union programs, for joint projects with Ukrainian partners, which has contributed to increased investment and modernization of tourism infrastructure. In addition, cooperation with other EU countries in these areas contributed to increasing the competitiveness of the Czech Republic on the European market.

Keywords: Ukraine, Czech Republic, trade, Ukrainian-Czech cooperation, hospitality, hotel and tourist complex, tourism, European Union.

Постановка проблеми. Постановка наукової проблеми передбачає визначення ключових аспектів, які потрібно вивчити та проаналізувати, зокрема:

1. Взаємозв'язок торгівлі та готельно-туристичної галузі в контексті економічної інтеграції Чехії в Європейський Союз та її вплив на розвиток двосторонньої співпраці з Україною.

2. Аналіз потенціалу для співробітництва між Україною та Чехією в галузі торгівлі та готельно-туристичної сфери, урахування історичні та економічні зв'язки між цими країнами.

Отже, наукова проблема полягає в комплексному дослідженні впливу євроінтеграції на торгівлю та готельно-туристичну галузь Чехії з урахуванням українсько-чеської перспективи, а також в ідентифікації перспектив співробітництва між цими двома країнами.

Огляд історіографії. Систему регулювання зовнішньоекономічних зв'язків у Чеській Республіці проаналізував В. Федурця (Федурця, 2006); політичну та економічну співпрацю Чехії та України дослідив у монографії Р. Корсак (Корсак, 2013); сучасний стан та майбутні перспективи розвитку туристичної інфраструктури Чехії обсервувала Я. Віхляєва (Віхляєва, 2010); стан дослідженості організаційних аспектів туристичного бізнесу з'ясували Р. Корсак та В. Фургій (Корсак, Фургій, 2016); міжрегіональні зв'язки України та Чехії простудювали Р. Корсак, В. Ільницький та І. Січка (Korsak, Pnytskyi, Sichka, 2019), В. Ільницький, Р. Корсак, І. Годя (Pnytskyi, Korsak, Hodia, 2018). Актуальні тенденції розвитку сучасних напрямків туризму та досвід Чехії розглядали В. Ільницький та Р. Корсак (Ільницький, 2016; Ільницький, 2017; Ільницький, Корсак, 2017а; Ільницький, Корсак, 2017б).

Мета статті – комплексно проаналізувати чеський досвід реформування торгівлі та готельно-туристичного комплексу у контексті євроінтеграції протягом перших двох десятиліть XXI ст. (2000 – 2019). Дослідження розкриває характерні риси процесу адаптації чеського суспільства до європейських стандартів, особливості чеських економічних реформ та можливість їхнього використання в Україні.

Виклад основного матеріалу. У період з 2000 до 2019 р. Чехія виявила важливу підтримку України на міжнародній арені, зокрема її політичних та демократичних реформ. Це включало ратифікацію Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та створення зони вільної торгівлі, що стимулювало позитивні очікування українських експертів і політиків стосовно реалізації “Східного партнерства” і поліпшення відносин з Чехією.

Сьогодні, у зв’язку з війною проти російського агресора та стрімкими зусиллями України щодо інтеграції до Європейського Союзу, запозичення чеського досвіду внутрішньої та зовнішньої політики набуває особливого значення. Адже він може допомогти розв’язати ключові завдання євроінтеграції, розвитку торговельно-економічних відносин та готельно-туристичної галузі, сприяючи зміцненню міжрегіональних зв’язків між Україною та Чехією.

Так, у Чеській Республіці діяла система органів, які успішно координували процеси євроінтеграції та гармонізації національного законодавства з вимогами Європейського Союзу. Починаючи з 1994 р., коли був створений Комітет Уряду з питань європейської інтеграції, ця система постійно розвивалася й адаптувалася до складних завдань. З часом вона перетворилася на урядовий Комітет з питань ЄС, що став головним координаційним органом для відносин з Євросоюзом. Його функції включали сприяння реалізації стратегічних завдань та координацію роботи Галузевих координаційних груп (Корсак, 2013, с. 87–94).

У порівнянні з Чехією, в Україні система управління євроінтеграційними питаннями була менш стабільною та неспроможною забезпечити неперервну і послідовну роботу. Міністерство економіки та європейської інтеграції зазнавало змін у своєму складі та функціях, а посада Віцепрем’єр-міністра з питань європейської інтеграції вводилася і скасовувалася декілька разів. Відсутність стабільності та послідовності в управлінні призвела до неефективності й недостатньої уваги до євроінтеграційних процесів.

Отже, ретельна організація та послідовна робота органів управління євроінтеграцією в Чехії сприяли успішному виконанню стратегічних завдань, тоді як в Україні нестабільність та відсутність послідовності призвели до недоліків у цій сфері (Korsak, Pnytskyi, Sichka, 2019, s. 67–89).

Чехія систематично коригувала основні принципи своєї внутрішньої та зовнішньої політики, затверджуючи концепції економічних реформ та зовнішньої торгівлі протягом у 2003, 2006 та 2009 рр., враховуючи вимоги часу та складність політичних і економічних умов. Особлива увага приділялася співпраці з Україною, що впливало з детального плану співробітництва, який передбачав такі напрями (Kořan, 2009, s. 13–20; Kořan, 2010, s. 15–19; Kořan, 2011, s. 15–32; Kořan, 2012, s. 16–19):

1. Торговельне співробітництво – розвиток торговельних відносин, збільшення обсягів та розширення асортименту товарів і послуг між двома країнами.

2. Економічне співробітництво – спільні інвестиційні проекти, розвиток економічних зв’язків, підтримка підприємництва та сприяння економічному зростанню обох країн.

3. Культурна та освітня співпраця – обмін культурними й освітніми програмами, сприяння вивченню мов, стажування студентів та викладачів, організація культурних заходів і виставок.

4. Політична та дипломатична співпраця – обмін досвідом у сфері політики та дипломатії, спільне розв'язання міжнародних питань, координація позицій на міжнародних форумах та організаціях.

5. Туристичне співробітництво – розвиток туристичної індустрії обох країн, збільшення туристичного потоку та залучення іноземних відвідувачів.

Туристичний напрям співробітництва між Чехією та Україною включав різноманітні аспекти, зокрема (Korsak, Ilnytskyi, Sichka, 2019, s. 67–89; Корсак, Фуртій, 2016, с. 128–131):

а) культурний обмін – сприяння взаємному туристичному обміну для вивчення культурної спадщини обох країн. Зазначене включало організацію екскурсій до історичних пам'яток, музеїв, архітектурних пам'яток та культурних заходів;

б) готельно-туристичну інфраструктуру – спільна підтримка розвитку туристичної інфраструктури, такої як готелі, ресторани, туристичні маршрути та інші послуги, що сприяли комфортному перебуванню і відпочинку туристів.

в) активний відпочинок – пропаганда активного відпочинку та еко-туризму в обох країнах. Розвиток спільних проєктів з організації екскурсій, походів, велосипедних маршрутів та інших форм активного відпочинку.

г) медичний туризм – розширення співпраці у сфері медичного туризму: обмін медичними послугами, спільні програми лікування та відновлення, а також розвиток медичних рекреаційних туристичних центрів.

На противагу чеському підходу, в Україні не було затверджено концепції українсько-чеських відносин. Українська сторона обмежувалася співпрацею з Чехією лише в рамках Меморандуму про лібералізацію взаємної торгівлі, інших конкретних завдань не встановлювалося. Незважаючи на ініціативи, такі як проєкт Концепції торговельно-економічних відносин, які розроблялися і надсилалися до владних структур, вони не отримали затвердження та не були реалізовані.

Таким чином, можемо констатувати, що в Чехії проводилася послідовна робота з визначення стратегій співпраці, натомість в Україні не вдалося систематизувати і затвердити концепції українсько-чеських відносин, що призвело до відсутності чіткої стратегії співробітництва між країнами (Корсак, 2013, с. 345–357).

Протягом 2000-х рр. уряд України мав необхідність переглянути доцільність та своєчасність прийняття законодавчих актів, спрямованих на розвиток торговельного й економічного співробітництва з Чехією. Зокрема, законодавчо було закріплено ратифікацію Протоколу про надання кредитів для фінансування експорту товарів та послуг з Чехії в Україну, однак проєкт так і не був реалізований через зміни у законодавстві України та негативні наслідки для торговельного балансу. Деякі законодавчі акти, зокрема Закон України від 24.03.1998 р. № 209-98, створювали переваги для чеських експортерів, проте погіршували торговельний баланс для України. Наприклад, цей закон втратив актуальність через прийняття інших норм, що забороняють подібне кредитування (Korsak, Ilnytskyi, Sichka, 2019, s. 67–89).

Ухвалені законодавчі акти та їх невиконання свідчили про необхідність уважного аналізу та забезпечення реалізації законодавчих ініціатив відповідно до потреб і можливостей країни. Так, тільки у квітні 2006 р. Україна прийняла Закон про ратифікацію

Угоди з Чеською Республікою щодо економічного, промислового та науково-технічного співробітництва, підписаної в 2004 р. (Корсак, 2013, с. 347–351).

У контексті євроінтеграції, Україні слід використовувати чеський досвід у проведеному узгодженій фінансовій та монетарній політиці між центральними органами виконавчої влади. Наприклад, у 2000 р. почалося співробітництво Міністерства фінансів і Національного банку Чехії, яке виявилось корисним під час урегулювання кризових ситуацій, таких як різке посилення кризи через приватизаційні заходи. У контексті вступу до ЄС, український уряд має вивчити зазначений досвід, щоб вдосконалити свою фінансову політику.

Доцільним для України є також використання чеського досвіду у реалізації проєкспортної політики. Протягом 2000–2019 рр. Чехія підтримувала Україну у створенні системи державного страхового гарантування експорту продукції. З огляду на зазначене Україна має врахувати цей досвід для підвищення конкурентоспроможності своїх товаровиробників на зовнішніх ринках.

Тим не менш, незважаючи на запропоновану Чехією підтримку, українська сторона протягом 2000-х рр. не використала запрошення на засідання Празького клубу та не розглянула законопроекти щодо створення системи державного страхування експорту. Це призвело до втрати можливості обміну досвідом та використання корисних практик у сфері експортного страхування (Корсак, 2016, с. 89–92).

Таким чином, Україні важливо вивчити чеський досвід у сфері фінансів та торгівлі і вжити заходів для впровадження на його основі власних ефективних механізмів.

В умовах отримання статусу кандидата в ЄС, Україна є зацікавленою у використанні чеського досвіду щодо забезпечення своїх державних інтересів за кордоном у сфері зовнішньоекономічних зв'язків та підтримки підприємництва за межами країни. У Чеській Республіці ці завдання виконуються через різні державні структури, такі як торговельно-економічні відділи у складі посольств, представництва “Czech Trade” та “CzechInvest”, а також закордонні центри.

Прозорість та відкритість у бізнес-середовищі Чехії сприяли створенню сприятливого інвестиційного клімату. Україні треба скористати з цього досвіду, оскільки тільки недавно було прийнято законодавство про відкриття реєстрів, але вони ще не доступні повною мірою, що значно підриває довіру та знижує привабливість для іноземних інвесторів. Наприклад, запити чеських підприємців до українських державних органів щодо інформації про українські компанії отримують відповідь про закриття інформації, що призводить до непорозумінь та стримує їхні інвестиційні плани в Україні (Корсак, 2016, с. 110–117; Agenda pro českou zahraniční politiku 2011, s. 49; Agenda pro českou zahraniční politiku 2012, s. 47–48).

Міністерство промисловості і торгівлі Чеської Республіки відіграло ключову роль у фінансуванні участі чеських фірм у 50–60 міжнародних виставкових заходах, що проводилися у різних країнах. Кожного року затверджувався список подій, участь в яких підтримувалася державою, що створювало сприятливі умови для розвитку експорту та підтримки чеських компаній на міжнародних ринках.

Підхід Чеської Республіки до організації виставково-презентаційної діяльності має велике значення для підтримки українських експортерів, особливо на ринку Чехії, де українські підприємства мають низьку представленість (Корсак, 2013, с. 361).

Протягом 2000–2019 рр. основними галузями торговельно-економічного співробітництва між Україною та Чехією були машинобудування, важка, хімічна, легка і харчова промисловість, будівельний комплекс та транспортні комунікації. Розширення

масштабів і удосконалення товарної структури торгівлі Чехії з Євросоюзом підтримувався західним капіталом, що інвестувався у промислове виробництво країни.

Економічно-консультативний діалог між Україною та Чеською Республікою, започаткований ще у 1996 р., здійснювався на постійній основі. Щорічно у Чехії перебувало понад 50 делегацій українських міністерств, відомств, регіонів та міст. Діяльність цих органів та експертних консультацій спрямовувалася Міністерством економіки України, Міністерством закордонних справ України та іншими галузевими міністерствами і відомствами України відповідно до їх компетенцій (Корсак, 2016, с. 87–90).

У XXI ст. співпраця між Україною та Чехією у сфері туризму та гостинності набувала нового змісту через взаємини цих країн з Європейським Союзом. Запровадження кордону між Україною та ЄС з 2004 р., відображає зростаючий інтерес до європейської інтеграції. Вишальними було питання впровадження туристичної політики, оскільки розвиток готельно-ресторанного бізнесу та сфери туризму визначав стратегічні напрями подальшого розвитку українсько-чеського економічного співробітництва. Співпраця з країнами ЄС, зокрема з Чехією, та використання їхнього досвіду стали ключовим елементом національної стратегії у сфері розвитку готельно-туристичного комплексу (Корсак, 2017, с. 82–86; Korsak, Pnytskyi, & Sichka, 2019, s. 67–89).

У контексті зазначеного Україна може виграти від застосування чеського досвіду в організації своєї туристичної галузі. Після виходу з Ради Економічної Взаємодопомоги, у Чехії спостерігався розпад старих туристичних підприємств, таких як екскурсійні бюро та бюро подорожей, що відбувався в умовах переходу до ринкової економіки. Цей процес передбачав модифікацію старих підприємств та створення нових, які спеціалізувалися на розробці туристичного продукту, що відповідав попиту споживачів. В основному, це стосувалося розвитку виїзних турів, що виникло через недоліки у виїзному туризмі за радянських часів і призвело до підвищеного попиту на зовнішні туристичні послуги. Деякі країни, такі як Україна, Польща, Угорщина, Болгарія, спрямовували свої зусилля на приваблення чеських туристів шляхом введення безвізового режиму, тоді як у Німеччині, Іспанії та Італії спрощувалися візові процедури (Корсак, Фуртій, 2016, с. 128–131).

Роль виїзного туризму у Чехії зростала за рахунок кількох факторів, зокрема (Korsak, Pnytskyi, & Sichka, 2019, s. 67–89; Корсак, Фуртій, с. 99–103):

1. Новизни іноземного продукту для чеського споживача. Поява нових туристичних можливостей у вигляді іноземних подорожей та відпочинку викликала зростання інтересу серед чеських споживачів. Новизна досвіду, культури та інших аспектів іноземних поїздок привертала увагу та стимулювали попит на виїзний туризм.

2. Розширення зовнішніх ділових контактів. Виїзди за кордон для бізнесу, конференцій, виставок та інших подій стали звичайною практикою для чеських бізнесменів та фахівців різних галузей. Це розширювало область застосування виїзного туризму, що сприяло зростанню його популярності у Чехії.

3. Спрощення виїзду за доступною ціною на виїзні тури. Заходи, спрямовані на полегшення в'їзду та виїзду для туристів, такі як безвізовий режим для деяких країн, а також доступні ціни на туристичні пакети та послуги, зробили виїзний туризм привабливішим для чеських громадян.

4. Великої конкурентоспроможності іноземного туристського продукту. Поява багатой і різноманітної туристичної пропозиції у зарубіжних країнах, включаючи цікаві маршрути, екскурсії та інші розваги, створила сильну конкуренцію, що спонукало чеських туристів до подорожей за кордон.

Зазначені фактори взаємодіяли між собою, створюючи сприятливу атмосферу для зростання виїзного туризму в Чехії та сприяючи його подальшому розвитку.

Уряду України рекомендується використати досвід інституційного розвитку індустрії туризму та гостинності, що успішно застосовується у Чехії, зокрема, за “бриганською моделлю”. Ця стратегія спрямована на максимальну популяризацію туристичного продукту країни та задоволення великого числа відвідувачів, за допомогою розбудови готельно-туристичної інфраструктури та поліпшення туристичного сервісу. Державна організація “Czech Tourism”, заснована у 1993 р., стала ключовим інструментом у просуванні туризму як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Її завдання включали збільшення кількості повторних візитів та задоволеність туристів. (Корсак, Фуртій, 2016, с. 128–131).

Вагоме значення у розвитку туризму та гостинності Чеської Республіки мали й інші організації:

1. “Czech Convention Bureau” (CzCB), заснована в 2009 р., є ключовою організацією, яка займалася просуванням Чеської Республіки в галузі конгресного туризму як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Вона співпрацювала з регіональними офісами і контролювала роботу регіонів, сприяючи максимальному використанню конгресного потенціалу країни. Місто Прага відоме своєю провідною позицією у світовому рейтингу конгресних міст.

2. Інститут туризму, що є важливою складовою агентства “Czech Tourism”, забезпечував аналітичні та інформаційні послуги, а також надавав інформацію про стан розвитку готельно-туристичного ринку Чехії. Цей інститут відіграє ключову роль у сприянні розвитку туризму та гостинності у країні.

3. Асоціація країв (регіонів) Чехії, заснована у 2001 р., є організацією, що об’єднує усі 14 адміністративних регіонів країни. Вона має статус асоціації юридичних осіб і призначена для захисту прав та інтересів мешканців регіонів. Асоціація відіграє важливу роль у підтримці туристичного розвитку, зокрема через свої комісії з питань туризму та культури

4. Міністерство місцевого і регіонального розвитку відіграло ключову роль у розвитку туризму в країні. Воно використовувало законодавчі можливості для створення сприятливих умов щодо розвитку туристичного та готельно-ресторанного сектору, а також забезпечувало захист інтересів споживачів туристичних послуг (Korsak, Pnytskyi, & Sichka, 2019, s. 67–89).

Міністерство активно співпрацювало з різними галузями туризму, включаючи туристичні компанії, агентства та готельно-ресторанний бізнес, беручи участь у міжнародних форумах, конференціях та виставках, що сприяло популяризації чеського туристичного продукту і залученню іноземних туристів.

Крім того, Міністерство реалізувало різноманітні проекти, які фінансувалися зі структурних фондів Європейського Союзу, спрямовані на поліпшення туристичної інфраструктури та підвищення якості туристичних послуг. Такий підхід допомагав забезпечити стале зростання туристичної привабливості Чехії та збільшення потоку туристів у країну (Корсак, Берез, 2016, с. 98–101).

5. Асоціацію готелів і ресторанів Чеської Республіки (AHR CR), яка сприяла розвитку замкового туристичного бізнесу: відкриття замків-готелів, ресторанів на території фортифікаційних споруд тощо. Асоціація відіграла важливу роль у розвитку туристичної індустрії Чеської Республіки, зосереджуючись на готельному та ресторанному бізнесі.

Відкриття замків-готелів та ресторанів на території фортифікаційних споруд (замок Конопіште, Карлштейн, Мірошник, Штернберк та ін.) Чеської Республіки сприяло не тільки збереженню та відновленню історичних об'єктів, але й створило нові можливості для туристичного бізнесу та розвитку місцевих громад, адже дає змогу мандрівникам пережити автентичний досвід історичного проживання, що приваблює більше туристів до регіонів, де розташовані зазначені об'єкти. Такий підхід також сприяє збільшенню конкурентоспроможності туристичного продукту Чехії на міжнародному ринку готельно-ресторанного бізнесу та туризму, а також збереженню і просуванню культурного й історичного спадку країни. Отже, Асоціація готелів і ресторанів Чеської Республіки виступала не тільки як представник готельного та ресторанного бізнесу, але й як гарант у збереженні та просуванні національного культурного надбання через туризм та гостинність (Корсак, 2019, с. 11–16).

У контексті євроінтеграції, Україна може використати досвід Асоціації готелів і ресторанів Чеської Республіки для розвитку туризму та відновлення історичної спадщини. Ось кілька способів, як це можна здійснити:

1. Розвиток замкового туризму. Україна має значний потенціал у сфері замкового туризму, оскільки має багату історію та велику кількість замків, палаців та історичних фортець. Використання цих об'єктів для створення готелів, ресторанів та інших туристичних послуг може привернути більше туристів і сприяти розвитку місцевих громад.

2. Створення автентичного туристичного досвіду. Підтримка ресторанів та готелів на основі історичних об'єктів допоможе мандрівникам пережити автентичний досвід історичного проживання. Це може збільшити привабливість туристичного продукту України на ринку Європейського Союзу та залучити більше туристів.

3. Розвиток туристичної інфраструктури. Українські готелі та ресторани можуть вдосконалити свої послуги, використовуючи досвід інноваційних підходів, що вже застосовуються в Чехії. Це може включати поліпшення сервісу, використання новітніх технологій у готельному бізнесі та підвищення якості харчування в ресторанах.

4. Підвищення конкурентоспроможності. Розробка стратегій маркетингу та просування, а також партнерство з міжнародними туристичними агентствами та іншими підприємствами можуть допомогти Україні підвищити свою конкурентоспроможність на світовому туристичному ринку.

Загалом, використання досвіду Асоціації готелів і ресторанів Чеської Республіки може допомогти Україні поліпшити якість та різноманітність туристичних послуг, залучити більше туристів, сприяти розвитку економіки країни.

Відзначимо, що туристична співпраця між Україною та Чеською Республікою здійснюється відповідно до законодавства, зокрема, “Угоди між Міністерством культури і туризму України та Міністерством регіонального розвитку Чеської Республіки про співробітництво у сфері туризму” від 17.02.2006 р. Угода визначала такі аспекти співпраці:

- обмін інформацією між сторонами щодо туристичних ресурсів, подій, ініціатив та проєктів у сфері туризму в обох країнах;
- участь у спільній розробці програм та проєктів у галузі туризму з метою підвищення привабливості та розвитку туристичних об'єктів;
- спільна організація туристичних заходів, форумів, конференцій та інших подій для сприяння розвитку туризму;
- співпраця у питаннях забезпечення відповідної освіти та підготовки кадрів для туристичної індустрії та ін.

Загалом, угода визначала рамки та принципи співпраці між Україною і Чеською Республікою у сфері туризму з метою сприяння розвитку туристичної індустрії в обох країнах (Корсак, 2013, с. 508).

Також варто зазначити, що Україна подала заявку на включення до перспективних програм співробітництва у сфері туризму з Чеською Республікою. Розширення та розвиток співробітництва передбачало обмін досвідом між офіційними туристичними організаціями, а також вивчення можливостей спільної туристичної та готельно-ресторанної діяльності. Цей процес також включав підготовку кадрів для участі в туристичній індустрії, що сприятиме подальшому розвитку туризму в обох країнах (Корсак, 2016, с. 156–158).

Реалізації українсько-чеської туристичної співпраці сприяла створена міжвідомча робоча група з Чехією. Зокрема, були організовані численні візити на високому рівні між обома країнами. Ці зустрічі, наприклад, між міністрами туризму та керівниками туристичних відомств, сприяли налагодженню конструктивного туристичного діалогу, оптимізації взаємодії у забезпеченні стабільних туристичних потоків, збільшенню обсягів туристичних обмінів та підвищенню економічної ефективності туристичного сервісу (Korsak, Pnytskyi, Sichka, 2019, s. 67–89).

Крім того, туристична співпраця між Україною та Чехією активно розвивалася під час самітів “Україна – ЄС”. Це сприяло спрощенню візового режиму між країнами та інтенсифікації туристичних зв’язків. Отже, ці заходи сприяли збільшенню обсягів туристичних обмінів та поліпшенню взаєморозуміння між українським та чеським туристичним секторами (Корсак, Березь, 2016, с. 98–101).

Україна також активно брала участь у спільних туристичних проектах з Чеською Республікою, які фінансувалися Урядом Європейського Союзу. Зокрема:

1. Проект створення мережі туристичних сервісних центрів для поширення інформаційно-рекламних матеріалів. Він становив частину програми технічної допомоги “Twinning Projects”. Сервісні центри служили платформою для надання інформації про туристичні маршрути, пам’ятки, культурні події та інші туристичні атракції в обох країнах. Крім того, вони мали надавати консультації щодо планування подорожей та послуги бронювання. Загалом, метою проекту було залучення більшого числа туристів до обох країн та підвищення якості туристичного обслуговування (Agenda pro českou zahraniční politiku 2013, s. 46–47).

2. Проект щодо ефективного функціонування туристичної інфраструктури за напрямками міжнародних транспортних коридорів. У контексті зазначеного, Україна та Чехія продовжували співпрацювати у сфері туризму за допомогою програми “TACIS”, яка була запущена у червні 1999 р. Ця програма передбачала участь чотирьох областей Карпатського регіону України: Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької. Основною метою було забезпечення ефективного функціонування туристичної інфраструктури на міжнародних транспортних коридорах.

Пріоритетними заходами в рамках програми “TACIS” було будівництво та реконструкція автомобільних доріг з метою поліпшення доступності регіонів для туристів. Також планувалося облаштування цих доріг туристичною інфраструктурою, такою як відпочинкові зони, майданчики для пікніків, а також об’єктами туристичного сервісу (готелі, ресторани та інші заклади). Ці заходи були спрямовані на збільшення туристичного потенціалу областей Карпатського регіону України та сприяння розвитку туризму і підвищенню якості туристичних послуг (Корсак, 2017, с. 82–86; Корсак, 2016, с. 98–101; Корсак, Фуртій, 2016, с. 12–131).

Отже, Україна та Чеська Республіка вели тісну співпрацю у сфері туризму, керуючись відповідним законодавством та угодами між державними органами. Угода між Міністерством культури і туризму України та Міністерством регіонального розвитку Чеської Республіки визначала рамки співпраці у таких аспектах, як обмін інформацією, спільна розробка програм та проєктів, організація туристичних заходів та співпраця у підготовці кадрів. Міжвідомча робоча група сприяла організації важливих зустрічей та візитів, що збільшило взаєморозуміння й ефективність співпраці. Пректи, фінансовані Європейським Союзом, спрямовані на поліпшення туристичної інфраструктури та розширення туристичного потенціалу обох країн.

Ці спільні зусилля сприяли збільшенню туристичних обмінів, підвищенню якості туристичного обслуговування та розвитку індустрії гостинності. Україна також активно брала участь у проєктах, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування туристичної інфраструктури, зокрема на міжнародних транспортних коридорах. Усі ці заходи сприяли поглибленню співпраці та зміцненню туристичних відносин між Україною та Чехією, що відкриває нові можливості для розвитку обох країн у сфері туризму у контексті євроінтеграції до ЄС.

Висновки. Таким чином, у контексті євроінтеграції Чехія активно розвивала свою торговельну та готельно-туристичну галузі, використовуючи різноманітні механізми співпраці з країнами Європейського Союзу. Важливою складовою цього процесу була реалізація спільних проєктів та програм, спрямованих на розвиток туризму, поліпшення інфраструктури та збільшення торговельного обороту. Чехія активно залучала міжнародні фонди, такі як програми Європейського Союзу, для реалізації спільних проєктів з українськими партнерами, що сприяло збільшенню інвестицій та модернізації туристичної інфраструктури. Крім того, Чехія активно співпрацювала з іншими країнами ЄС у розвитку туризму та торгівлі, що сприяло підвищенню її конкурентоспроможності на європейському ринку.

Загалом, Україна може взяти на озброєння досвід Чехії у розвитку торгівлі та готельно-туристичної галузі для поліпшення власної туристичної індустрії та залучення більшого числа іноземних туристів. Ось кілька шляхів, які можуть бути корисними:

1. Україна може залучити інвестиції для поліпшення своєї туристичної інфраструктури, включаючи реконструкцію доріг, аеропортів, готелів, ресторанів та інших об'єктів.

2. Україна може активно співпрацювати з міжнародними організаціями, такими як Європейський Союз, для отримання фінансової та технічної підтримки у розвитку туризму.

3. Промоція туристичного продукту на прикладі досвіду Чехії у просуванні свого туристичного продукту на зовнішніх ринках, використовуючи різноманітні маркетингові та рекламні стратегії.

4. Україна може зосередити увагу на розвитку конгресного й інсентивного туризму, які можуть стати додатковим джерелом доходу та сприяти розвитку бізнесу.

5. Використання сучасних технологій, таких як онлайн-бронювання та мобільні додатки, може полегшити доступ до туристичних послуг та зробити їх більш привабливими для іноземних відвідувачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Віхляєва, Я. (2010). Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної інфраструктури Чехії. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети"*. Харків, Україна. 21–22 травня 2010. Харків: ХНУ ім. Каразіна, 27–30.

Льницький, В. (2016). Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів I-ї Міжнародної науково-практичної конференції*. Баку – Ужгород – Дрогобич: Посвіт, 252–254.

Льницький, В. (2017). Музейччинник розвитку військово-патріотичного туризму на Прикарпатті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів III-ї Міжнародної науково-практичної конференції*. Баку – Ужгород – Дрогобич: Посвіт, 8–9.

Льницький, В., Корсак, Р. (2017a). Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції*. Баку – Ужгород – Дрогобич: Посвіт, 403–405.

Льницький, В., Корсак, Р. (2017b). Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали I-ої Міжнародної науково-практичної конференції (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород)*. Ужгород: ПП "Інватор", 84–86.

Корсак, Р. (2013). Політична і економічна співпраця України та Чехії в умовах трансформації суспільних відносин (2000 – 2012 рр.). Ужгород: Видавництво ФОП Бреза А.Е.

Корсак, Р. (2016). Історія українсько-чеських дипломатичних відносин: політика, економіка, туризм: історико-дипломатичне дослідження. Ужгород. 188 с.

Корсак, Р. (2017). Інституційна організація туризму в ЄС: практика застосування в Україні. *Східноєвропейський історичний вісник*, 2, 82–86.

Корсак, Р. (2019). Перспективи використання замків у готельній індустрії України: досвід Чеської Республіки. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 24 (2), 11–16.

Корсак, Р., Берец, А. (2016). Розвиток туризму в країнах Європейського Союзу та досвід організації для України на початку XXI ст. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*, 108, 98–101.

Корсак, Р., Фургій, В. (2016). Розвиток туризму у Чехії: досвід організації для України (кін. XX ст. – поч. XXI ст.). *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*, 107 (4), 128–131.

Корсак, Р., Фургій, В. (2016). Україна-ЄС: співробітництво у сфері туризму (поч. XXI ст.). *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*, 109 (6), 99–103.

Федурця, В. (2006). Система регулювання зовнішньоекономічних зв'язків у Чеській Республіці. *Досвід організації для України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук*. Ужгород: УжНУ.

Agenda pro českou zahraniční politiku 2013. (2013). Praha: Asociace pro mezinárodní otázky (АМО).

Ilnytskyi, V., Korsak, R., & Hodia, I. (2018). Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies*, 4 (4), 181–187.

Kořan, M. (2009). Politický kontext a tvorba české zahraniční politiky v roce 2008. *Česka zahraniční politika v roce 2008. Analýza UMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 13–40.

Kořan, M. (2010). Politický kontext a tvorba české zahraniční politiky v roce 2009. *Česka zahraniční politika v roce 2009. Analýza UMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 15–40.

Kořan, M. (2011). Politický kontext a tvorba české zahraniční politiky v roce 2010. *Česka zahraniční politika v roce 2010. Analýza UMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 15–32.

Kořan, M. (2012). Politický kontext a tvorba české zahraniční politiky v roce 2011. *Česka zahraniční politika v roce 2011. Analýza UMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, Praha. 379 s.

Korsak, R., Ilnytskyi, V., & Sichka, I. (2019). Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European Journal of Transformation Studies*, 7 (1), 67–89.

REFERENCES

Agenda pro českou zahraniční politiku 2013. (2013). Praha: Asociace pro mezinárodní otázky (AMO). [in Czech].

Ilnytskyi, V. (2016). Vykorystannia viiskovo-patriotichnoho turizmu yak chynnyk zberezhenntia natsionalnoi pamiaty [The use of military-patriotic tourism as a factor in preserving national memory]. *Fundamentalni ta prykladni doslidzhennia: suchasni naukovo-praktychni rishennia i pidkhody: zbirnyk materialiv I-yi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Baku – Uzhhorod – Drohobych: Posvit, 252–254.

Ilnytskyi, V. (2017). Muzei yak chynnyk rozvytku viiskovo-patriotichnoho turizmu na Prykarpattii [Museums as a factor in the development of military-patriotic tourism in Prykarpattia]. *Fundamentalni ta prykladni doslidzhennia: suchasni naukovo-praktychni rishennia i pidkhody: zbirnyk materialiv III-yi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Baku – Uzhhorod – Drohobych: Posvit, 8–9.

Ilnytskyi, V., Korsak, R. (2017a). Problemy ta perspektyvy rozvytku viiskovo-patriotichnoho turizmu [Problems and prospects of the development of military-patriotic tourism]. *Fundamentalni ta prykladni doslidzhennia: suchasni naukovo-praktychni rishennia i pidkhody: zbirnyk materialiv II-yi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Baku – Uzhhorod – Drohobych: Posvit, 403–405.

Ilnytskyi, V., Korsak, R. (2017b). Suchasni tendentsii rozvytku viiskovoho turizmu v Ukraini [Modern trends in the development of military tourism in Ukraine]. *Tendentsii rozvytku turystychnoi industrii v umovakh hlobalizatsii: materialy I-oi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (27–28 kvitnia 2017 r., m. Uzhhorod)*. Uzhhorod: PP “Invazor”, 84–86.

Fedurtsia, V. (2006). Systema rehuliuвання zovnishnoekonomichnykh zviazkiv u Cheskii Respublitsi. Dosvid orhanizatsii dlia Ukrainy. [The system of regulation of foreign economic relations in the Czech Republic. Organizational experience for Ukraine]. *Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata ekonomichnykh nauk*.

Thesis abstract for obtaining the scientific degree of Candidate of Economic Sciences. Uzhhorod: UzhNU. [in Ukrainian].

Kořan, M. (2009). Politický kontext a tvorba česke zahraniční politiky v roce 2008. Česka zahraniční politika v roce 2008. *Analyza UMV*. Praha: Ustav mezinárodních vztahů, Praha, 13–40. [in Czech].

Kořan, M. (2010). Politický kontext a tvorba česke zahraniční politiky v roce 2009. Česka zahraniční politika v roce 2009. *Analyza UMV*. Praha: Ustav mezinárodních vztahů, Praha, 15–40. [in Czech].

Kořan, M. (2011). Politický kontext a tvorba česke zahraniční politiky v roce 2010. Česka zahraniční politika v roce 2010. *Analyza UMV*. Praha: Ustav mezinárodních vztahů, 15–32. [in Czech].

Kořan, M. (2012). Politický kontext a tvorba česke zahraniční politiky v roce 2011. Česka zahraniční politika v roce 2011. *Analyza UMV*. Praha: Ustav mezinárodních vztahů, Praha. [in Czech].

Korsak, R. (2013). *Politychna i ekonomichna spivpratsia Ukrainy ta Chekhii v umovakh transformatsii suspilnykh vidnosyn (2000–2012 rr.)*. [Political and economic cooperation between Ukraine and the Czech Republic in the conditions of transformation of social relations (2000–2012).]. Uzhgorod: Publishing house FOP Breza A.E. [in Ukrainian].

Korsak, R. (2016). *Istoriia ukrainsko-cheskykh diplomatychnykh vidnosyn: polityka, ekonomika, turizm: istoriko-diplomatychne doslidzhennia*. [History of Ukrainian-Czech diplomatic relations: politics, economy, tourism: historical and diplomatic research]. Uzhhorod. [in Ukrainian].

Korsak, R. (2017). Instytutsiina orhanizatsiia turizmu v YeS: praktyka zastosuvannia v Ukraini. [Institutional organization of tourism in the EU: application practice in Ukraine]. *Skhidnoievropeiskyi istorychnyi visnyk – East European Historical Bulletin*, 2, 82–86. [in Ukrainian].

Korsak, R. (2019). Perspektyvy vykorystannia zamkiv u hotelnii industrii Ukrainy: dosvid Cheskoj Respubliky. [Prospects for the use of locks in the hotel industry of Ukraine: the experience of the Czech Republic.] *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskiy zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Current issues of humanities: interuniversity collection of scientific works of young scientists of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University*, 24 (2), 11–16. [in Ukrainian].

Korsak, R., & Berets, A. (2016). Rozvytok turizmu v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu ta dosvid orhanizatsii dlia Ukrainy na pochatku XXI st. [The development of tourism in the countries of the European Union and the experience of organization for Ukraine at the beginning of the 21st century.]. *Hileia: naukovyi visnyk. Zbirnyk naukovykh prats. Gilea: Scientific Bulletin. Collection of scientific papers*, 108, 98–101. [in Ukrainian].

Korsak, R., & Furtii, V. (2016). Rozvytok turizmu u Chekhii: dosvid orhanizatsii dlia Ukrainy (kin. XX st. – poch. XXI st.). [Development of tourism in the Czech Republic: experience of organization for Ukraine (end of the 20th century, beginning of the 21st century).]. *Hileia: naukovyi visnyk. Zbirnyk naukovykh prats. Gilea: Scientific Bulletin. Collection of scientific papers*, 107 (4), 128–131. [in Ukrainian].

Korsak, R., & Furtii, V. (2016). Ukraina-YeS: spivrobitnytstvo u sferi turizmu (poch. XXI st.). [Ukraine-EU: cooperation in the field of tourism (beginning of the 21st century).]. *Hileia: naukovyi visnyk. Zbirnyk naukovykh prats. Gilea: Scientific Bulletin. Collection of scientific works*, 109 (6), 99–103. [in Ukrainian].

Ilnytskyi, V., Korsak, R., & Hodia, I. (2018). Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies*, 4 (4), 181–187. [in English].

Korsak, R., Ilnytskyi, V., & Sichka, I. (2019). Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European Journal of Transformation Studies*, 7 (1), 67–89. [in English].

Vikhliaieva, Ya. (2010). Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku turystychnoi infrastruktury Chekhii. [The current state and prospects for the development of the tourist infrastructure of the Czech Republic.]. *Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Turystychnyi biznes: svitovi tendentsii ta natsionalni priorytety". Materials of the international scientific and practical conference "Tourist business: world trends and national priorities"*. Kharkiv, Ukraine, May 21–22, 2010. Kharkiv: KHNU named after Karazina, village, 27–30. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 13 січня 2022 р.
Стаття рекомендована до публікації 19.12.2022.*

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Axis Europae Вісь Європи

ВИПУСК 1

ISSUE 1

Головний редактор

Лідія Лазурко

Співредактори

Микола Галів

Василь Ільницький

Літературне редагування

Ірина Невмержицька

Редагування англomовних текстів

Віра Слінецька, Юлія Талалай

Технічний редактор

Микола Костирко

Лілія Гриник

Макетування та верстка

Олег Лазебний

Дизайн обкладинки

Олег Лазебний

Здано до набору 19.12.2022 р. Підписано до друку 30.12.2022 р.

Гарнітура Times. Формат 70x100 1/16.

Друк офсетний. Папір офсетний.

Ум. друк. арк. 5,18. Зам. № 1450

Наклад 300 примірників

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК № 2509 від 30.05.2006 р.

Друк ПП "ПОСВІТ"

Адреса: вул. І. Мазепи, 7, м. Дрогобич, 82100 Україна

тел. факс (03244) 2-23-35, тел.: 3-38-50, 2-23-76.

E-mail: posvitdruk@gmail.com